

VANAJAVEDEN LAAKSO JA AULANKO

opas arvokkaan maisema-alueen maankäytön suunnitteluun





Sisällys



Johdanto	3
Vanajaveden laakso ja Aulanko	6
Maisema-alueen alueidenkäytön ohjaus	14
Maisema maankäytön lähtökohtana	16
Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema hallussa	50
Lisätietoa ja lähteitä	56



Julkaisija: ProAgria Etelä-Suomi ry, Etelä-Suomen maa- ja kotitalousnaiset / **Tekstit:** Katriina Koski / **Toimitus ja taitto:** Katriina Koski / **Graafinen suunnittelu:** Tmi Nina Virtanen / **Kuvat:** Auli Hirvonen, Katriina Koski / **Kartat:** Katriina Koski / **ISBN:** 978-952-7050-15-6 pdf



Johdanto

Vanajaveden laakso ja Aulanko – opas arvokkaan maisema-alueen maankäytön suunnitteluun liittyy vuonna 2016 vuonna julkaistavaan ympäristöministeriön rahoittamaan valtakunnalliseen oppaaseen Maisema-opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun. Molemmat oppaat on laatinut MKN Maisemapalvelut / ProAgria Etelä-Suomi ry.

Hämeen liitto tarttui Pro Agria Etelä-Suomi Ry:n tarjoamaan tilaisuuteen testata maisemaopasta käytännössä maakunnassaan. Pilottikohteeksi valikoituivat Vanajaveden laakso ja Aulanko sekä Loimijokilaakson viljelymaisema, joita ehdotetaan valtakunnallisen maisema-alueiden päivitysinventoinnin perusteella valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Vanajaveden laakso ja Aulanko muodostavat ainutlaatuisen ja monipuolisen maisemakokonaisuuden, jossa kulttuuripiirteiden historiallinen kerroksellisuus näkyy poikkeuksellisen selvästi. Alue on kuulunut valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin vuodesta 1995. Vanajaveden laakso on lisäksi yksi Suomen 27:stä kansallismaisemaksi nimetystä maisemakokonaisuudesta.

Ympäristöministeriön 5.5.2010 asettama valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin ohjausryhmä (MAPIO) on laatinut alueellisten inventointien perusteella esityksen valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi. Esityksessä Vanajaveden laakson ja Aulangon rajausta laajennetaan käsittämään koko Tyrvännönniemi. Tässä oppaassa esitetyt kartat on tehty uuden rajauksen mukaisina. Tämä rajausta on kuitenkin vasta ehdotus, joka on kuulemisilla oppaan valmistumisen aikaan.

Vanajaveden laakso ja Aulanko valittiin pilottikohteeksi sen vuoksi, että alueella on runsaasti rakentamispaineita. Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alue sijaitsee suurten kasvukeskusten tuntumassa ja osin sisälläkin. Niinpä sen maisema on muuttunut nopeasti. Etenkin Hattulan keskustaaajaman ja Hämeenlinnan kupeessa uudet asuinalueet ovat vallanneet vanhaa peltoalaa, ja asutuksen yhteyteen on kehittynyt uutta infrastruktuuria. Oppaan avulla voidaan selvittää maisema-alueen merkitystä ja statuksen vaikutuksia maanomistajille, kunnan virkamiehille ja muille alueella toimiville.

Uudet arvokkaat maisema-alueet herättävät huolta niiden maankäytön mahdollisuuksien kaventumisesta. Arvokas maisema-alue ei ole kuitenkaan suojelualue. Yhtenä valintakriteerinä maisema-alueelle on elävä ja toimiva maaseutu. Näillä alueilla koetaan siis olevan selkeä ja hyvä tulevaisuus myös maiseman kannalta. Ne ovat asuttuja ja niillä on monipuolinen elinkeinorakenne. Arvokkaan maisema-alueen maisemanhoito ja elinvoimaisuus ovat erityisesti alueen maa- ja metsätalouselinkeinoista riippuvaista. Maaseudun kulttuurimaisema säilyy ja kehittyy vain silloin, kun maaseutu pysyy asuttuina ja alueella harjoitetaan maa- ja metsätaloutta. Maaseutu on tuotantoympäristöä, jossa maatalouden elinkeinoissa tapahtuvat muutokset muuttavat samalla maisemaa. Kulttuuriympäristön kehittymistä ja maaseudun yritystoiminnan aiheuttamia muutoksia ei pidä nähdä toisilleen ristiriitaisina tekijöinä vaan toisiaan sopivasti täydentävinä ja kehittävinä toimenpiteinä.

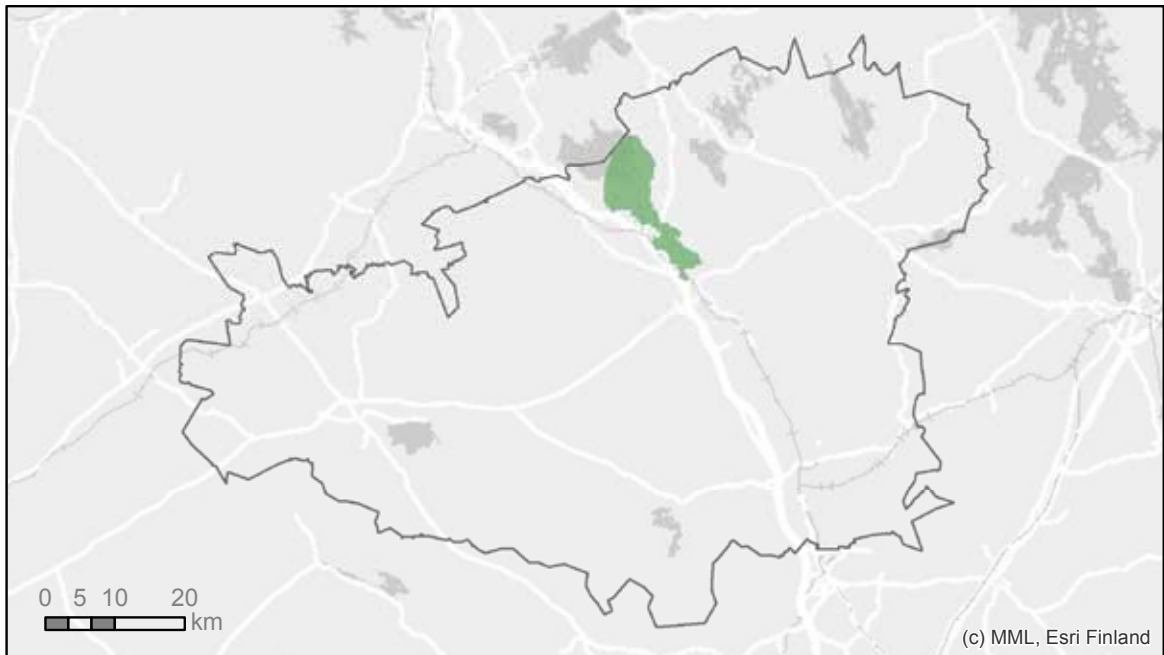
Tässä oppaassa kerrotaan millainen Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alue on, mitä erityisiä arvoja maisema-alueeseen sisältyy ja miten nämä arvot voidaan ottaa huomioon alueen toimenpiteissä. Tavoitteena on kehittää maisemaa sen arvoja säilyttäen ja lisäten.

Maisemaopasta voidaan soveltaa maankäytössä ja maisemanhoidossa, suunnittelussa ja rakentamisessa niin maaseudun paikallisesti, maakunnallisesti kuin valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla. Oppaan tavoitteena ei ole kieltää tai käskää, vaan herättää katsomaan maisemaa uusin silmin ja antaa ajattelemisen aihetta. Ennen kaikkea on parannettava maankäytön suunnittelijoiden, maanomistajien, maaseutuyrittäjien ja asukkaiden välistä yhteistyötä ja tietoa. Yhdessä voimme vaikuttaa siihen, että myös tulevat sukupolvet pääsevät nauttimaan hienosta suomalaisesta maaseudun kulttuurimaisemasta. Maankäytön suunnittelu, joka ottaa huomioon alueen eri intressiryhmien tarpeet, on avainasemassa, jotta arvokkaat maisemat säilyvät ja kehittyvät.

Kaiken maankäytön perustana on hyvä vuorovaikutus, keskustelu ja yhteistyö. Myös maisema-alueiden suunnittelijoilta vaaditaan paljon tietoa alueen ominaispiirteistä ja ymmärrystä maaseudun ja maatalouden elinkeinoista. Maaseudun maisemaan perehtyneet kaavoittajat ja arkkitehdit pystyvät luomaan tulevaisuuden arvokasta maisemaa alueen perinteitä kunnioittaen. Uuden rakentamisen tulisi aina lisätä alueen arvoa ja mahdollisuuksia. Maisema kehittyy ja muuttuu myös arvokkailla maisema-alueilla.

Hämeen liittoa ja Hattulan kuntaa kiitetään hyvästä yhteistyöstä.

Sijainti Hämeen maakunnassa ja maisema-alueen rajaus.



Vanajaveden laakso ja Aulanko
rajaus ehdotus
(Ympäritöministeriö 2016)



Oppaan kartoissa on käytetty Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alueesta uutta ympäristöministeriön vuonna 2016 ehdottamaa rajausta.

1 Vanajaveden laakso ja Aulanko

Vanajaveden laakso ja Aulanko on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue sekä yksi Suomen kansallismaisemista. Maisema-alueella on laajoja RKY-alueita eli arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Maisema-alueen ydin on Vanajaveden uoma rantoineen. Asutus on jatkunut esihistorialliselta ajalta, ja kaikkialla tuntuu pitkän ihmisen vaikutus luontoon. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat maaseutumme edustavimpia kulttuurimaisemia, joiden arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaikutteiseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan. Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue on kulttuuri- ja luonnontekijöiden muodostama erityisen kaunis, eheä ja koko Suomen maaseudun kulttuurimaisemia edustava kokonaisuus.

Maisemamaakuntajaossa Vanajaveden laakso ja Aulanko kuuluu Hämeen viljely- ja järvillemaahan. Maisemaseutuna se edustaa Keski-Hämeen viljely- ja järvilleutua. Maakunnallinen maisematyyppe on Vanajaveden laakso.

Keski-Hämeen viljely- ja järvilleutua voidaan pitää Hämeen varsinaisena ydinalueena. Vanhin asutus ja viljavat savikot sekä vaihtelevat vesireiitit keskittyvät tälle seudulle. Maisema on hyvin monimuotoista ja usein pienipiirteistä. Tämä johtuu paitsi vaihtelevista luonnonoloista, myös monipuolisesta ja pitkään jatkuneesta sekä alku-tuotantoon että teollisuuteen liittyvästä elinkei-noelämästä.

Huomattava osa maamme esihistoriallisesta rautakautisesta asutuksesta on sijainnut Vanajaveden laaksossa. Pitkääikaista asutusta ja pitkiä kulttuuriperinteitä kuvaa muun muassa keskiaikaisten kirkkojen ja vanhojen talonpoikais- ja kartanorakennusten suuri määrä. Vanajaveden laakso on Suomen asutus- ja kulttuurihistorian merkittävimpiä seutuja. Kokemäenjokeen laskeva Vanajaveden pitkä vesireitti on kautta aikain tuonut asutusta ja välittänyt samalla kulttuuri- ja muita vaikutteita rannikolta sisämaahan.

Korkeustasoltaan Vanajaveden laakso on maakunnan alinta aluetta. Vesistön suuntaisesti kulkevat harjuselänteet rajaavat alavaa aluetta, joka

on pienilmastoltaan ihmiselle ja viljelylle suotuisa. Maisemakuvassa vallitsevia ovat vesistöt, harjut ja hyvin pitkään viljelyssä olleet pellot. Hämeen esihistorian merkittävimmän jakson, rautakauden asutus keskittyy paljolti Vanajaveden laaksoon. Sen aikaiset linnavuoret, rökkiöhau-dat sekä kuppi- ja miekanhiontakivet ovat muinaisjäännöksinä mitä näyttävimpiä. Vanajaveden linnavuoret muodostavat maassamme ainutlaatuisen yhtenäisen ketjun.

Keskiajan monumentteja ovat Hämeen linna ja useat keskiaikaiset kirkot. Myöhempien aikojen alueelle ominaisia kulttuuripiirteitä ovat Hämeenlinnan 1639 perustettu kaupunki, lukuista kartanot ja eriaikaiset maanpuolustukseen liittyvät monumentit. Vanajaveden laakson maisemalle antavat leimansa myös maan vanhin rautatie ja uudemmissa suurista liikenneväylistä erityisesti Tampereen ja Helsingin välinen moottoritie.

Vanajavedenlaakso on pitkä kallioperässä oleva murrelinja, joka ulottuu katkonaisena Tampereeltä Vanajanselän kautta Hämeenlinnaan ja Hyvinkään tienoille asti. Kallioperän vaikutus näkyy selvästi maisemarakenteessa. Kovemmilla graniitti-granodioriittialueilla jäätikkö on täyttänyt liikesuuntaansa nähden kohtisuoria laaksoja ja avannut liikesuuntansa mukaisia laakso muun muassa vesistön suuntaisen päälaakson. Hattu-

MAISEMAMAAKUNTAJAKO HELPOTTAA TUNNISTAMAAN oman alueen maiseman ominaisuudet ja erityispiirteet

*Maisemamaakuntajako auttaa hahmottamaan kulttuuri-
maiseman erityispiirteitä eri puolilla Suomea. Jotta voidaan
arvottaa maiseman ominaisuuksia, on tunnettava kunkin
maisemamaakunnan ominaisuudet ja erityispiirteet. Mai-
semamaakuntia on kymmenen, ja ne jakautuvat pienem-
piin alueisiin, maisemaseutuihin.*

Maisemamaakuntajako

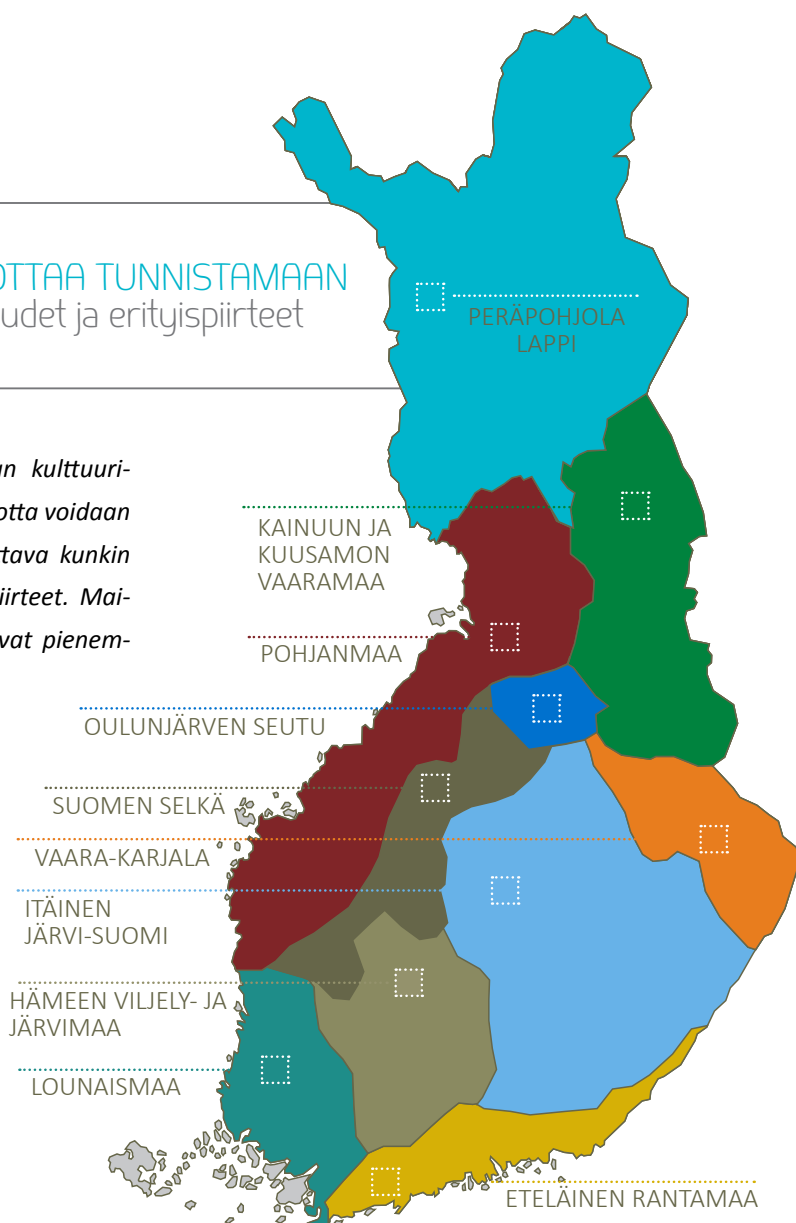
Hämeen viljely- ja järvimaa

Maisemaseutu

Keski-Hämeen viljely- ja järwiseutu

Maisematyyppi

Vanajaveden laakso



lan pehmeämpien liuskekivien alueella jään ku-
luttava vaikutus näkyy selvästi, liuskeselänteet
noudattavat jään virtaussuuntaa. Hatunniemen-
Luhtialan kohdan emäksinen kallioperä muodos-
taa ravinteisen kasvualustan seudun kasvillisuu-
delle.

Jääkauden sulamisvedet ovat synnyttäneet laak-
son pohjaan yhtenäisen harjumuodostuman,
jonka hietaliepeet ulottuvat paikoin usean kilo-
metrin päähän harjusta. Harjujaksot ovat jo esi-
historiallisina aikoina muodostaneet luonnollisia
kulkureittejä. Myös pysyvä asutus on sijoittunut
harjun liepeen ja lievealueiden viljaville hietä-
maille. Hienojakoisimmat maalajitteet, hieno-
hietä, hiesu ja savi ovat kerrostuneet jääkauden
jälkeisten vesivaiheiden aikana alavan laakson
pohjalle. Laakson tasainen osa on joko savikkoa
tai turvetta.

Tutustu ympäristöministeriön
nettisivuilla maisema-alueisiin:
[http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/
Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet)



Kulttuuripiirteet

Muinaisjäännökset

Vanajaveden maiseman kulttuuriympäristön ajalliset kerrostumat ulottuvat katkeamattomana nykypäivästä kivikaudelle saakka. Keski-aikaisia rakennuksia on Vanajaveden laaksossa valtakunnallisestikin tarkasteltuna poikkeuksellisen runsaasti ja monipuolisesti. Rautakaudella syntyneen muinaislinnaketjun jatkona ja kehityksen päätteenä on Hämeen linna. Hattulan Pyhän Ristin kirkko on maamme merkittävimpiä kirkkorakennustaiteen monumentteja. Myös Lepaan kivisakaristo Tyrvännön kappelin vanhalta paikalla on keskiajalta peräisin. Keski-aikaisia asuinrakennuksia ei maisema-alueella ole mutta monet alueen vanhoista kylistä ovat säilyttäneet rakennuskantaa vanhalla kylätontilla.

Vanajaveden laakson maisema-alueella on noin 100 kiinteää muinaisjäännöstä, löytöpaikkaa tai mahdollista muinaisjäännöstä.

Kirkot

Hattulan keskiaikainen Pyhän Ristin kirkko on rakennettu Hurttalanharjun kumpumaiseksi laajenevalle harjanteelle, maisemallisesti merkittävälle paikalle Hattulanselän rantaan. Rautakaudella pysyvän asutuksensa saaneen Hurttalan kylän muinainen keskus on sijainnut kirkon pohjoispuolella. Kirkon länsipuolella avautuu laaja viljelyksessä oleva laakso Hurttalan ja Parolan välissä. Kirkko jäi pois käytöstä vuonna 1857, jolloin seurakunnan uusi tiilikirkko valmistui. Hattulan uusi kirkko rakennettiin maisemalliseen solmu-kohtaan Mierolanvirran varren selänneiemelle.

Tyrvännön vanha kirkonpaikka on Lepaan kartanon pohjoispuolisella mäellä. Paikalla on yhä kirkkotarha ja sakasti. Tyrvännön uusi kirkko rakennettiin vuosina 1796–1800. Puukirkko muodostaa näkyvän maamerkin Suotaalan kylän kulttuurimaisemassa.

Kartanot

Vanajaveden laaksossa on useita historiallisesti merkittäviä kartanoita, joista osa sijaitsee yhä alkuperäisillä paikoillaan. Vanajaveden laakson keskiaikaista rälssiä edustaa merkittävä joukko kartanoita Hattulan alueella. Lahdentaan, Suontaan, Lepaan, Merven ja Vesunnan keskiaikaiset rälssi- ja säterikartanot muodostavat laajan viljelymaiseman Vanajaveden laakson pohjoisosaan.

Kuva: Aulangon näkötorni on yksi maisema-alueen maamerkeistä.



Kuva: Hattulan keskiaikainen kivikirkko ja merkittävä näkymäyhteys Vanajavedelle.

Kartanoiden historiaan liittyy Hämeen ja koko maankin historiassa vaikuttaneiden sukujen ja henkilöiden vaiheita. Rakennuskannan ja puistojen suunnittelussa on käytetty hyväksi tunnettujen arkkitehtien ammattitaitoa. Kartanoiden ja puutarhaopiston lisäksi alueella on lukuisia maatiloja ja huiloita sekä niihin liittyneitä työnteijöiden asuinrakennuksia.

Vanajaveden Hattulanselän itärannalla on toinen kartanokeskittymä. Metsänkylän, Ellilän ja Ahlbackan kartanot sijaitsevat Pekolan ja Tenhiälän alueella. Hattulanselän länsirannalle sijoittuvat Alhaisten kartano ja Kirstulan kartano. Aulangon puiston yhteydessä ovat Aulangon ja Katajiston kartanot.

Kylät

Maisema-alueella on useita kyliä, jotka sijaitsevat yhä alkuperäisillä kylätonteillaan. Merkittävien alueen säilyneistä kyläkokonaisuuksista on Retulansaaren kolmen talon kokonaisuus. Kylät ovat olleet tyypillisesti ryhmä- ja rivikyliä mutta isojako hajotti tiiviin kylärakenteen. Selkeitä ryhmäkylän jäänteitä on havaittavissa edelleen Hattulan Mierolassa.

Hurtuala

Hurttalan kylä sijaitsee Vanajaveden länsirannan harjumuodostumalla. Kylän länsipuolella aukeaa laada peltoaukea. Hurttalassa sijaitseva 1300-1400-luvun vaihteessa rakennettu Hattulan Pyhän Ristin kirkko on Hämeen vanhin kirkko. Vanha Katinalasta tuleva tie on säilynyt alkuperäisellä paikallaan. Heti kirkon pohjoispuolella tien varrella on kujamaisesti sijoittuvia vanhoja puutaloja.

Katinala

Katinalan kylä sijaitsee vanhan Tampereelle johtavan maantien varrella. Keskiaikaisperäisen käytön varrella on säilynyt monipuolista vanhaa rakennuskantaa.

Lepaa

Lepaan kylä sijaitsee Lepaanvirran kapeikossa. Lepaan kartano kuuluu Hämeen vanhimpiin. Lepaan rälssisäteri mainitaan asuinkartanona ensi kerran 1450-luvulla mutta se on saattanut syntyä jo 1200-luvulla. Lepaan kylä ei ole alkuaan nimeltään Lepaa, vaan Parola eli Nygård. Se lienee syntynyt Lepaan alaisuuteen keskiajalla. Parola liitettiin kartanoon 1800-luvulla. Kylä tunnetaan nykyään Lepaana ja Parola löytyy enää



Kuva: Pappilansalmen vanhaa asutusta.

vanhoista kartoista ja nimistä, siitä muistuttavat Parolanpelto ja Parolanhaka. Lepaalla on edelleen toimiva alakoulu sekä kartanon alueella toimii Hämeen ammattikorkeakoulu ja ammatti-instituutti, golf-kenttä sekä viinitila.

Mervi

Merven kylä lukeutuu Hattulan vanhimpiin, sillä varhaisin sitä koskeva asiakirjätieto on vuodelta 1385. Merve oli jo tuolloin rälssisäteri. Kylä on säilyttänyt tiiviin muotonsa mäenkumpareella. Merven kylä liittyy laajaan tasankomaisemaan, joka jatkuu pohjoisessa Suontakaan.

Mierola, Rahkoila, Ventoila

Mierolassa on näkyvillä vielä selkeitä ryhmäkylän jäänteitä. Mierolanvirran eteläpuolella sijaitseva kylätontti sekä Mierolan silta ja kylätie ovat säilyttäneet keskiaikaisen sijaintinsa. Sillan eteläpuolella suurin muutos nykypäivään on rannassa toimiva uusi kahvila pysäköintipaikkoineen ja sen takana oleva venesatama.

Ventolan kylä mainitaan historiallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1448. Kolmitaloisen kylän suurimmasta tilasta muodostettiin

1600-luvun alussa rustholli. Ventolan vuonna 1911 rakennetulla päärakennuksella on tärkeä merkitys Vanajaveden kapeikon maisemassa.

Rahkoilan kylän historiallinen kyläkeskus on säilynyt uuden kirkon pohjoispuolella Vanajaveden rannalla. Kylä on Hattulan vanhimpia ja se on ollut taloluvultaan suurimpia. Mierolan kylän rajalle rakentui 1800-luvun lopulta alkaen käsi-työläisasutusta.

Hattulan uusi kirkko on osa Rahkoilan ja Mierolan kyläkokonaisuuksia ja kauaksi näkyvä maa-merkki.

Pekola

Pekolan halki kulkee Aulangontie, jonka varteen koko kylä on rakentunut. Pekolan keskiajalta periytyvä kylätontti sijaitsee lähellä rantaa. Se on ollut jo pitkään vailla rakennuksia. Pekolan kulttuurimaisemalle antavat leimansa alueen kartat Ahlbacka, Ellilä ja Metsänkylä. Pekolassa on edelleen toimiva alakoulu.

Suotaala, Tyrvöntö

Suotaala ja Tyrvöntö sijaitsevat Vanajaveteen kurottuvan niemen kärjessä. Tyrvöntö on en-



Kuva yllä: Hurttalanlahden Saarela.

Kuva alla: Hurttalan vanhaa asutusta.

Kuva: Hurttalan peltoaukean länsireunalla asutus on sijoittunut metsän ja pellon reunavyöhykkeelle.

تين كوتا، جوتا لیتتیتین ووننا 1971 هاتتولاان. سوتاالا ٲن ٲیرۆننن وانهپیا کیلآ، ٲه لیئهه کیلانآ ٲنتینۆت جوتااکاؤءلا. کیلآ ٲن ٲآیلۆتتآنۆت ٲٲن وانه راکتیکیلآن لؤنٲهٲنٲا کٲکیاکائٲلا کیلآنٲاکاللاان. ٲیرۆننن وانه کیرککؤ موءءٲاا نآکۆۆن ماامیرکین سوتاالان کیلآن کؤلٲٲؤریامیٲمٲاا.

Tenhiälä

Tenhiälän kylä sijaitsee Vanajaveden itärannalla. Tenhiälän kylätontti sijaitsi 1780-luvu kuninkaan-kartan mukaan Poransaarenlahden rannalla. Ahlbackan eli Tenhiälän kartanon kantatilana oli entinen Eerolan ratsutila, joka sijaitsi Tenhiälän kylätontilla vielä 1700-luvulla. Nykyiselle tontilleen kartano siirrettiin 1806 ja tältä ajalta on myös nykyisen päärakennuksen hirsinen runko.

Retulansaari

Retulansaari on Suomessa erittäin harvinainen ja laaja jäännö perinteistä maisemaa. Retulansaari on ollut jatkuvasti asuttuna ainakin rautakaudelta saakka. Retulansaaren kylä ja viljelymaisema on RKY 2009 -alue, jossa muinaisjäännösalue ja tiivis kylätontti muodostavat ainutlaatuisen hyvin säilyneen esihistoriallisen ajan ja keskiajan asutuksesta kertovan kokonaisuuden.



Kuva: Näkymä Aulangon näkötorjista Pekolaan.

Osa-alueet

Osa-alue A: Katinala, Herniäinen, Hattulan Pyhän Ristin kirkon ympäristö ja Hurttala, Mierola

Osa-alue B: Mervi, Tenhola, Suontaka, Rietoo

Osa-alue C: Metsänkylä, Pekola, Tenhiälä, Rahkoila

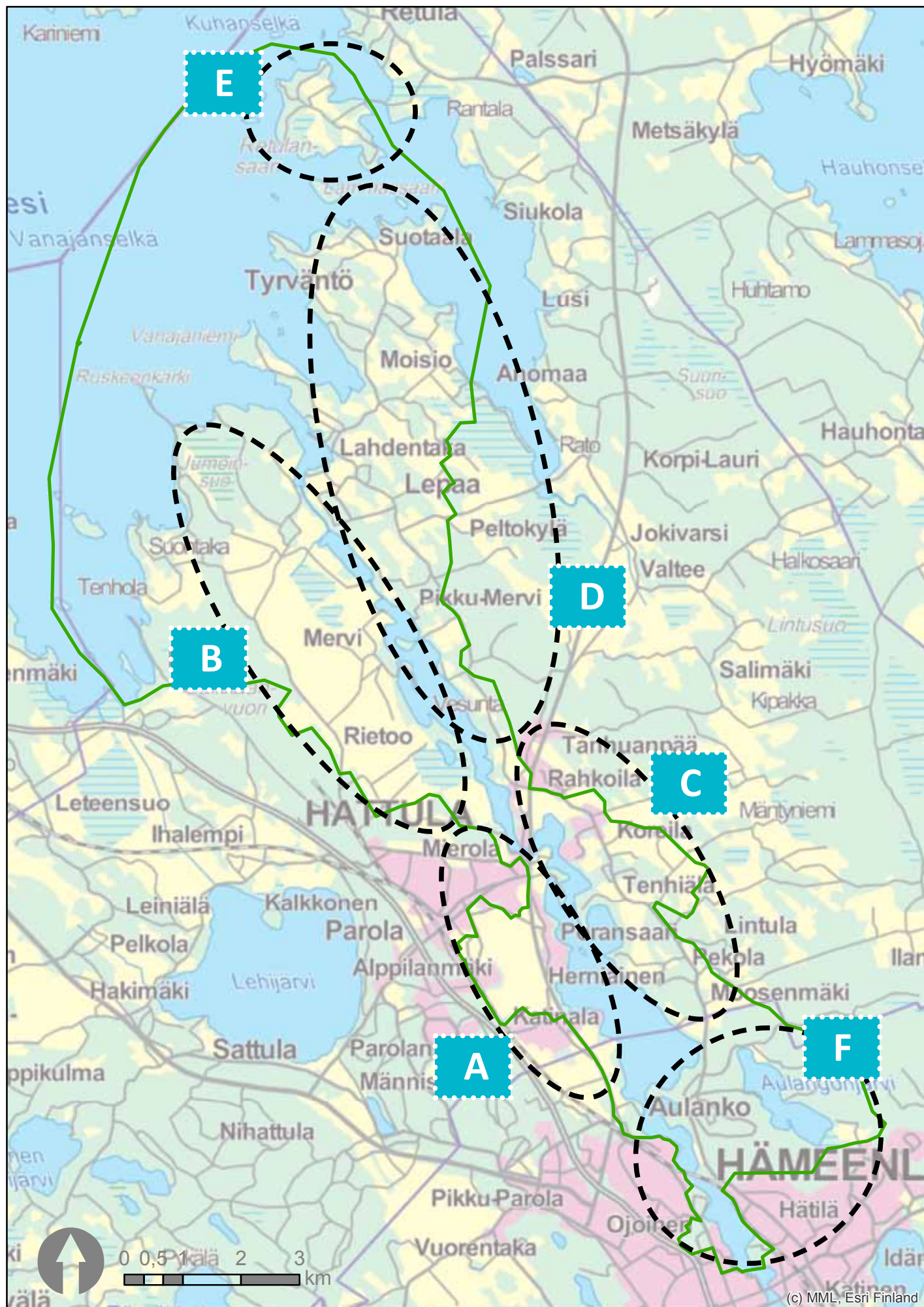
Osa-alue D: Pikku-Mervi, Lepaa, Tyrvöntö,

Osa-alue E: Retulansaari

Osa-alue F: Hämeenlinna, Aulanko ja linnanseutu. Ei käsitellä tässä oppaassa, koska alueen maankäyttö on näillä alueilla tarkkaan ohjattua kaavoituksen ja RKY-alueiden kautta.



Vanajaveden laakso ja Aulanko, maisema-aluearajaus (ehdotus Ympäristöministeriö 2016)



2 Maisema-alueen alueidenkäytön ohjaus

Maisema-alueiden ja maisemanähtävyyksien tarkoituksena on turvata edustavien ja elinvoimaisten kulttuurimaisemien ja maisemanähtävyyksien säilyminen. Maisema-alueet ovat vakiintuneet 20 vuoden kuluessa osaksi suomalaista alueidenkäytön suunnittelua sekä kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti tärkeiksi identiteettitehtäviksi. Ne on sisällytetty maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL, 132/1999) mainittuihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin (VAT), jotka valtion viranomaisten tulee MRL:n 24 §:n 1 momentin mukaisesti ottaa huomioon toiminnassaan ja joiden toteuttamista viranomaisten tulee edistää. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat yksi alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdista, ja ne on muun muassa osoitettava maakuntakaavoituksessa.

Tärkein valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden toteuttamiskeino on maankäyttö- ja rakennuslain (MRL, 132/1999) ja sitä täydentävän maankäyttö- ja rakennusasetuksen (MRA, 895/1999) mukainen alueidenkäytön suunnitte-

lu. Lisäksi Suomi on sitoutunut Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteisiin. Maankäyttö- ja rakennuslaki on maisema-arvojen huomioon ottamista ohjaava yleislaki. Sen nojalla tehtävän kaavoituksen tarkoituksena on ohjata erityislainsäädännön mukaista suunnittelua ja päätöksentekoa. Kaavoituksen avulla voidaan ohjata maisemallisesti arvokkaiden alueiden käyttöä sekä sovittaa ympäristöllisiä näkökulmia yhteen muiden intressien kanssa.

Vanajaveden laakson maisema-alueella Hattulan kunnassa ovat voimassa Hattulan keskeisten alueiden osayleiskaava 2013 sekä useita asema-kaavoja.

Erilaisia lakeja, joissa maisema tulee ottaa huomioon:

- laki rakennusperinnön suojelemisesta (RakSuL 498/2010)
- laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (YVAL 468/1994)
- luonnonsuojelulaki (LSL 1096/1996)
- maa-aineslaki (555/1981)
- maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL 132/1999)
- metsälaki (1093/1996)
- muinaismuistolaki (295/1963)
- vesilaki (587/2011)
- ympäristösuojelulaki (527/2014)

ALUEIDENKÄYTÖN suunnittelun ohjauksen keinot

KAAVATASO	MAISEMA-ALUEEN HUOMIOINTI	KAAVAMERKINNÄT	KAAVAN LAATIJA
MAAKUNTA- KAAVA Kanta-Hämeen maakuntakaava 2006	Merkinnällä osoitetaan valtakunnallisesti ja/tai maakunnallisesti merkittäviä kulttuurimaiseman, rakennetun kulttuuriympäristön tai kulttuurihistorian kannalta arvokkaita alueita. Alueet ovat laajoja kulttuurimaisemakokonaisuuksia, joissa kulttuuriympäristö ja luonnonympäristö yhdessä muodostavat maisemaraken- teellisesti ja maisemakuvallisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Alueet edustavat maakunnan eri osien maisematyyppejä ja sijoittuvat asutus- ja kulttuurihistorian kannalta merkityksellisille vyöhykkeille.	ma Maisema-alue: kulttuurimaiseman, rakennetun kulttuuriympäristön tai kulttuurihistorian kannalta tärkeä alue. Suunnittelumääräys: Maisema-alueille sijoittuvassa maankäytön ja rakentamisen suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota rakennetun kulttuuriympäristön vaalimiseen, maisemallisiin näkökulmiin sekä kulttuuriympäristön moniarvoisuuden ja ajallisen kerroksellisuuden säilymiseen. Kehittämissuositus: Maisema-alueilla tulisi edistää maiseman- ja kulttuuriympäristön hoitoa.	Hämeen liitto
OSAYLEISKAAVA Hattulan kes- keisten alueiden osayleiskaava 2013	Osayleiskaavassa on otettu arvokkaat maisema-alueet huomioon kaavamerkinnöillä.	Valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi (ma-v) on osoitettu Vanajaveden laakson valtakunnallisesti arvokas kulttuurimaisema-alue. Valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (ma-rky) on osoitettu Hattulan Pyhän Ristin kirkon, Mierolan-Rahkoilan, Ihalemme-Leiniälän-Pelkolan sekä Hattulan keskiaikaisten kartanoiden ja Lepaan puutarhaopistojen maisema-alueet. Maisemallisesti ja/tai kyläkuvallisesti arvokkaaksi alueeksi (ma/sk) on osoitettu maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti arvokkaita alueita Rahkoilassa, Hurttalassa, Herniäisissä, Pappilanniemessä ja Katinalassa. Merkinnällä /s, alue, jolla ympäristö säilytetään, on osoitettu kulttuuri- tai rakennushistoriallisesti tai maisemallisesti arvokkaita ympäristökokonaisuuksia. Merkintää on käytetty kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden alueiden pääkäyttötarkoituksmerkinnän yhteydessä mm. Rahkoilassa, Mierolassa ja Pappilanniemellä (AK-, AP-, AM-, AT- ja PY-alueita). Merkintä täydentää mm. sr-kohteita ja arvokkaita maisema-alueita koskevia kaavamääräyksiä. Maa- ja metsätalousalueiksi, joilla on erityisiä ympäristöarvoja (MY), on osoitettu erityisiä luonnonarvoja omaavia tai valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin ja/tai rakennettuihin ympäristöihin liittyviä metsäalueita (Metsänkylänvuori, Vanajaveden rantavyöhyke, Taivaskallio).	Kunta

SUUNNITTELUTARVERATKAISUT

MRL 16 § määrittelee suunnittelutarvealueen. Oikeusvaikutteisessa yleiskaavassa tai kunnan rakennusjärjestyksessä osoitetut suunnittelutarvealueet ovat pääsääntöisesti alueita, joilla on alueen sijainnin vuoksi odotettavissa suunnittelua edellyttävää yhdyskuntakehitystä tai alueella on erityisten ympäristöarvojen- tai haittojen vuoksi tarpeen suunnitella maankäyttöä.

3 Maisema maankäytön lähtökohtana

Arvokkaat maisema-alueet ovat ainutlaatuisia yhdistelmiä erilaisia arvoja. Tässä oppaassa maisema on jaettu erilaisiin osatekijöihin maiseman ymmärtämisen helpottamiseksi. Maisema koostuu tässä yhteydessä niin perustekijöistä, ominaispiirteistä, asutuksen sijoittumisesta, luonnosta, maatilaympäristöistä kuin yksittäisistä arvokkaista kulttuuriympäristöistä. Jokaisen osatekijän kohdalla on pohdittu miten se vaikuttaa maisemaan ja mikä on sen kyky sietää muutoksia ilman, että syntyy tasapainoiseen maisemaan häiriötekijöitä.

Maaseudun maisema on osa kulttuuriperintöämme. Maisema muuttuu ja se kuuluu sen luonteeseen. Maisemassa on kuitenkin paljon elementtejä mitä voimme myös säilyttää ja hoitaa. Jokainen sukupolvi meitä ennen on siirtänyt tämän kulttuuriperinnön eteenpäin. Se on myös meidän tehtävämme.

Maaseudun maisemassa haasteellista on se, että paikallisen identiteetin ja ominaispiirteiden säilyttäminen on ehto kulttuurimaiseman veto-voimaisuudelle, mutta toisaalta yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset johtavat jatkuvaan maaseudun rakennemuutokseen. Rakennemuutos näkyy maatilojen koon kasvuna, pientilojen lopettamisena sekä maaltamuuttona ja maallemuuttona.

Kulttuurimaisemaan kohdistuvan maankäytön suunnittelun haasteena onkin löytää tasapaino ympäristön säilymisen ja kehityksen välillä. Muutos voidaan nähdä usein kielteisenä ilmiönä, vaikka se mahdollistaa itse asiassa tulevaisuuden arvokkaan kulttuurimaiseman luomisen. Jokaisella arvokkaalla maisema-alueella asuvalla ja sen maiseman ja kulttuuriympäristöjen parissa työskentelevällä on mahdollisuus vaikuttaa maisemaan niin, että sen arvo säilyy ja kasvaa.

Vanajaveden laakson maisema on suurelta osin vanhaa viljely- ja kulttuurimaisemaa, jonka merkittäviä kohteita ovat vanhat kirkot, lukuisat kartanot ja vanhat talonpoikaistalot sekä vielä säilyneet ryhmäkylät. Maanviljelyn vauraus näkyy maisemakuvassa. Sijainti Hämeenlinnan ja Hattulan rakennuspaineen alla olevalla alueella näkyy kasvavina taajamamaisina asuinalueina.

**” Maaseudun maisema on osa kulttuuriperintöämme.
Maisemassa on paljon elementtejä mitä voimme myös
säilyttää ja hoitaa. Jokainen sukupolvi meitä ennen on
siirtänyt tämän kulttuuriperinnön eteenpäin.
Se on myös meidän tehtävämme. ”**



Kuva: Hattulan Pyhän Ristin kirkon edustan viljelysaukea on merkittävä osa kirkkomaisemaa.

OTA HUOMIOON maiseman perustekijät

Maiseman perustekijöitä ovat selänteet, laaksot, rinteet, tasangot, vesistöt, asumisen sijoittuminen, maamerkit ja maiseman solmukohdat. Muutokset maiseman perustekijöissä voivat muokata pysyvästi maisemaa ja muuttavat maisemarakennetta ja maisemakuvaa. Maiseman perustekijöiden keskinäinen suhde ja vaihtelu muodostavat alueen maisemarakenteen. Maisemarakenne on maastorakenteen sekä siinä toimivien luonnonprosessien muodostama dynaaminen kokonaisuus, jonka perusosia ovat maa- ja kallioperä, ilmasto, vesi, elollinen luonto ja kulttuurisysteemit.

Maiseman sietokyvyllä tarkoitetaan sitä, kuinka paljon maisemarakenne, maisemakuva tai erilliset maiseman perustekijät voivat muuttua menettämättä ominaispiirteitään. Toisaalta maiseman sietokyvyllä tarkoitetaan maiseman herkkyyttä muutokselle, johon vaikuttavat niin

esteettiset kuin maiseman kokemiseen liittyvät tekijät.

Maiseman laatua heikentäviä elementtejä kutsutaan maisemahäiriöiksi. Maisemahäiriö on usein ajan myötä korjaantuva tai maisemoinnilla korjattavissa. Maisemavauriosta aiheutuva maiseman muutos on maisemahäiriötä vakavampi ja usein pysyvä, mikä johtaa kyseisen maiseman arvojen vähenemiseen.



Kuva: Näkymä Aulangon näkötorista Metsänkylän kartanolle ja Pekolaan.

Maiseman perustekijät –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Selännealueet

Selänteet ovat maisemaa rajaavia tekijöitä ja ne luovat kaukomaiseman ja maisematilan rajat. Selänteet ovat maisemassa kaikkien näkyvimpiä perustekijöitä.

Vanajaveden laaksoa reunustavat moreeniselänteet ja lännessä jyrkkäpiirteinen harjujakso. Aulangon ja Kettumäen kohdalla laakso puristuu kapeaksi. Vanajaveden laaksossa on pienipiirteisiä moreeniselänteitä, kallioytimisiä, drumliinimaisia selänteitä sekä runsaasti matalia hiekkakumpuja. Alueen maisemallinen selkäranka on kallioperän murroslaaksoon syntynyt laaja ja yhtenäinen harju hietaliepeineen.

Moreeniselänteiden korkeimmat kohdat sijaitsevat yli 140 metriä merenpinnan yläpuolelle. Korkeussuhteiltaan melko vaihtelevan alueen korkein kohta on Tenholan linnavuori, joka kohoaa 50 metriä ympäristöstään. Osa pienemmistä mäistä on moreenimuodostumia, drumliineja. Ne ovat selkeästi suuntautuneita, matalahkoja moreeniharjanteita.

Osa-alue A: Hurttalan peltoaukeaa reunustaa lännessä Tavaskallion korkea selänne.

Osa-alue B: Merven kylän edustalla on laaja hietatasanne, jota reunustaa lännessä harjuselänne. Pohjoispuolella selänteet ovat korkeita, kallioytimisiä moreenimäkiä.

Osa-alue C: Maisemaa hallitsee luode-kaakko-suuntaiset moreeniharjanteet ja –mäet sekä niiden väliin jäävät harjuperäiset hietakerrostumat.

Osa-alue D: Alue muodostuu laajasta tasaisesta savikosta ja siitä kohoavista luode-kaakko-suuntaisista, paksujen moreenikerrosten peittämistä drumliiniharjanteista. Lepaan-Suotaalan alueella drumliinit esiintyvät laajana parvena. Lepaalta kaakkoon jatkuu moreenimäkien ketju. Lahdentaan kartano sijaitsee alueen muista moreeniharjanteista poikkeavalla, koillis-lounais-suuntaisella harjanteella.

Osa-alue E: Retulansaaren länsiosan moreenimäet muodostavat laajemman yhtenäisen ja metsäisen selänteen.

Millainen on maiseman sietokyky perustekijän muuttuessa?

Selänteillä tehtävät toimenpiteet näkyvät maisemassa. Ne ovat herkkiä muutokselle. Laajat toimenpiteet selänteillä näkyvät kauas.

Selänteiden lakialueet eivät ole olleet tyypillisesti rakentamiselle suotuisia alueita Vanajaveden laaksossa. Rakentamista ei suositella näille alueille.

A: Selänteet reunustavat maisema-alueita sen rajauksen ulkopuolella. Selänteiden lakiosat ovat metsäiset ja ehjät. Hurttalan kylä on sijoittunut rannalla olevalle pienelle harjumuodostumalle.

B: Merven laajaa tasankoa reunustava harjuselänne ja alueen korkein kohta Tenholan linnavuori ovat metsäisiä ja rakentamattomia selänteitä. Selänteiden merkitys maisemassa on merkittävä.

C: Selänteet ovat metsäisiä ja reunustavat maisema-alueita. Rakentaminen on sijoittunut selänteiden rinteille tai rinteiden ja peltojen reunavyöhykkeelle. Tenhiälässä matalat metsäiset mäet ovat kokonaan rakennettuja.

D: Asutus on sijoittunut tyypillisesti matalammille mäille. Maisema-alueita reunustavat korkeat selänteet ovat havupuuvaltaisia metsäisiä selänteitä, joille ei ole sijoitettu asutusta. Rantojen niemekärkien mäet ovat metsäisiä ja niille korkeimmille kohdille ei tulisi jatkossakaan rakentaa.

E: Moreenimäet ovat rakentamattomia ja tulisi säilyttää jatkossakin ehjinä.

Parhaiten selänteiden maisema säilyy kun jatketaan perinteistä maankäyttöä. Hakkuissa maisema on otettava huomioon.



Maiseman perustekijät –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Laaksot

Laaksoja ovat korkeuskäyrien suhteellisesti alimmat osat. Maastonmuotojen lisäksi laakson määrityspäätteenä toimii maaperä. Maaperä on suurimmaksi osaksi hienojakoisia maalajeja eli hienoa hietaa, hiesua ja savea.

Laaksojen tyypillinen maankäyttömuoto on ollut peltomaa. Laaksot ovat maaseudun kulttuurimaisemassa yleensä avoimia alueita.

Kultakin maisema-alueelta on yleensä löydettävissä asutuksen sijoittumisen ja viljelymaan perusteella tietty korkeustaso, jonka alapuolelle laaksot rajautuvat. Vanajaveden laaksossa asutus on pääosin sijoittunut korkeuskäyrälle 82,5 m mpy. Rantojen kesäasutus on tästä poikkeava ja sijaitsee rantaviivan tuntumassa.

Osa-alue A: Hurttalan peltoaukea on saraturpeinen laakso.

Osa-alue B: Merven kylän alava laakso on laajin yhtenäinen tasanko ja maisemallisesti huomattava. Tasanko-laaksoa reunustaa lännessä harjukso, jonka ylin harja on keskimäärin 135 mpy. Pohjoispuolella selänteet ovat korkeita, kallioittimisiä moreenimäki.

Osa-alue C: Alueen laaksot ovat luode-kaakko –suuntaisten moreeniharjanteiden välissä olevia savikkoja ja hiesumaita.

Osa-alue D: Lepaan ja Suotaalan alue muodostuu laajasta tasaisesta savikosta ja siitä kohoavista luode-kaakko –suuntaisista, paksujen moreenikerrosten peittämistä drumliiniharjanteista.

Osa-alue E: Retulansaaren peruspiirteet muodostuva tluode-kaakko –suuntaisista drumliiniharjanteista ja alavista savikoista, joka keskittyy saaren keskiosiin.

Millainen on maiseman sietokyky perustekijän muuttuessa?

Laaksojen matalimmat alueet eivät ole perinteisiä rakennuspaikkoja eivätkö kestä taajamamaista rakentamista ilman kulttuurihistoriallisten arvojen vähenemistä. Asutus on alueella tyypillisesti sijoittunut pellon ja metsän väliselle reunavyöhykkeelle tai tien varsille.

Maatilojen tuotantorakennuksia voidaan harkitus- ti rakentaa maisemaan sovittaen peltoalueille.

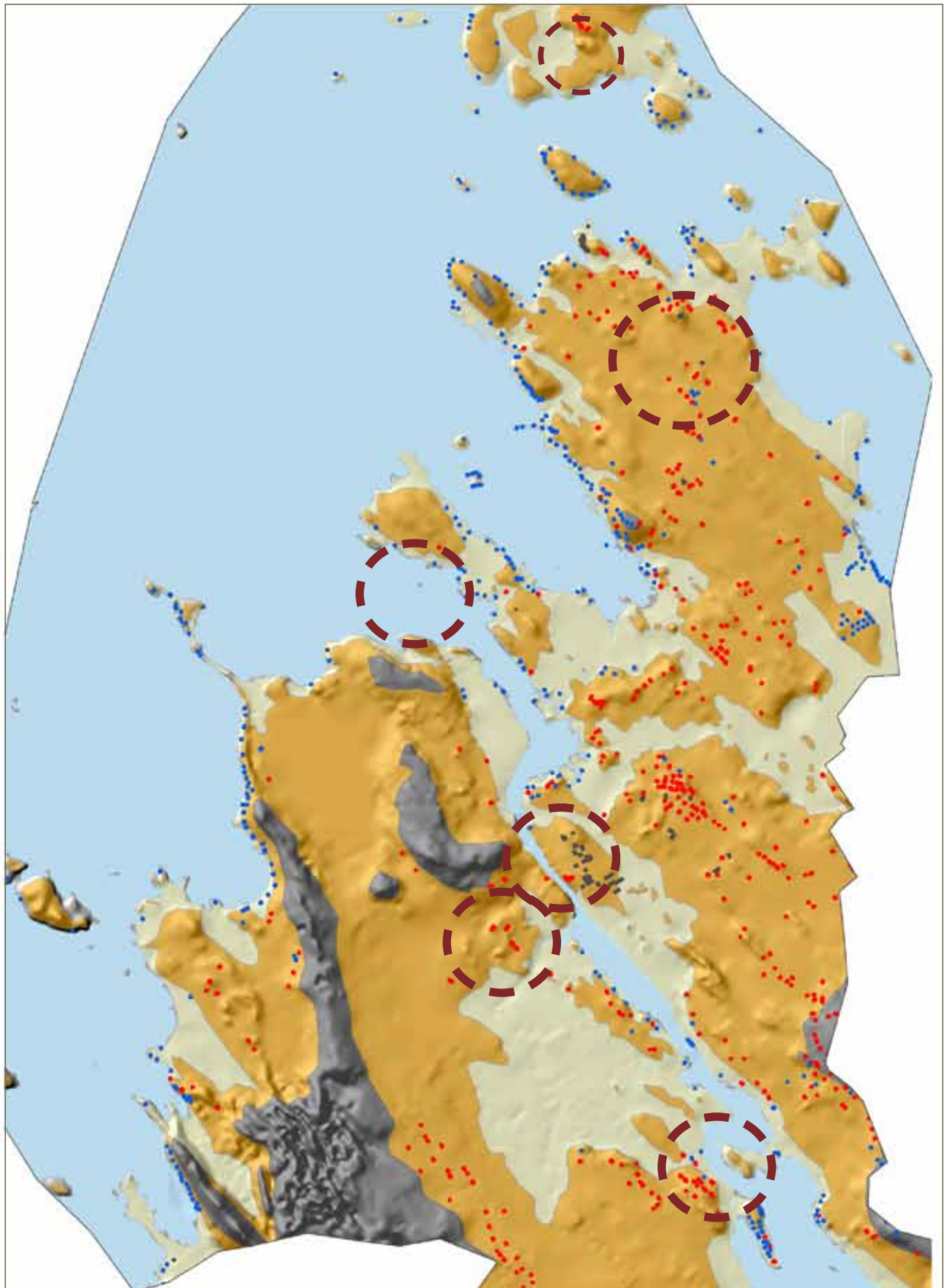
Tasaisten laaksojen tasanteet ja painanteet ovat hallaisia. Nämä alueet ovat usein maaperältäänkin runsaasti vettä sitovia eloperäisiä maalajeja, jotka lisäävät alueen kylmyyttä ja hallaisuutta.



Maisema-alueen laaksoja ei tulisi metsittää eikä niille tulisi rakentaa. Viljely säilyttää avoimen kulttuurimaiseman.

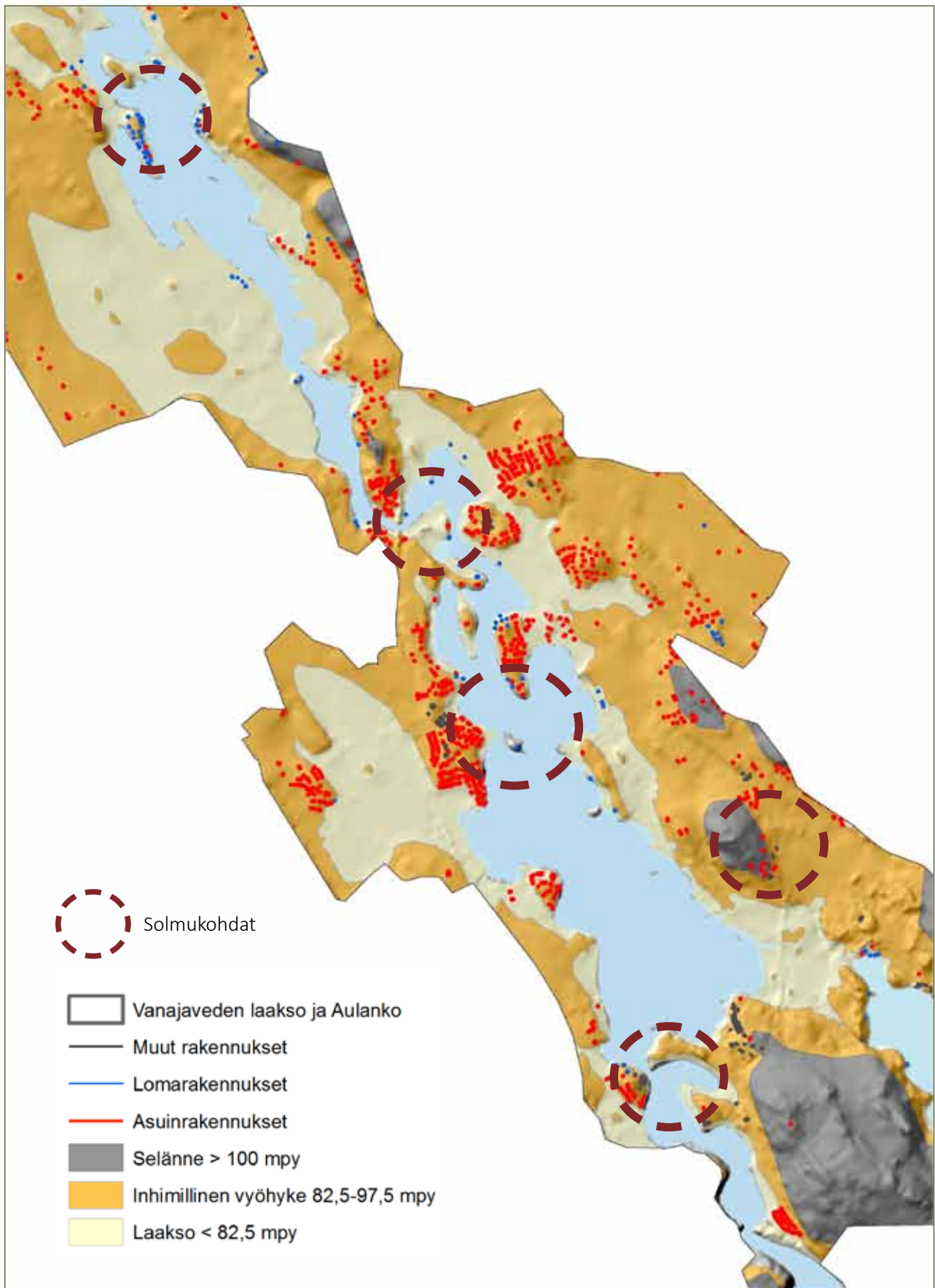
Kartta: Vanajaveden laakson maisemarakenne. Asutus on sijoittunut niin kutsutulle inhimilliselle vyöhykkeelle, joka sijoittuu pääosin laaksojen ja selänteiden rinteille. Perusrakenteita ovat myös rannat, vesistöt ja solmukohdat.

0 0,5 1 2 km



© MML maastotietokanta 01 / 2016.

0 0,5 1 2 km



© MML maastotietokanta 01 / 2016.



Maiseman perustekijät –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky perustekijän muuttuessa?

Tasangot

Etelä-Suomelle ja länsirannikolle ovat tyypillisiä laajat avoimet peltotasangot. Tasankojen maisema on tavallisesti suurpiirteistä ja asutus on hajallaan.

Osa-alue B.: Merven kylän alava laakso on laajin yhtenäinen tasanko ja maisemallisesti huomattava. Tasankolaaksoa reunustaa lännessä harjujakso, jonka ylin harja on keskimäärin 135 mpy. Pohjoispuolella selänteet ovat korkeita, kallioittimisiä moreenimäki.

Tasangoilla tulisi kiinnittää huomio tieltä avautuvaan lähi-maisemaan. Asutus on tasankomaisella alueella tyypillisesti sijoittunut pellon ja metsän väliselle reunavyöhykkeelle tai tien varsille.

Maatilojen tuotantorakennuksia voidaan harkitusti rakentaa maisemaan sovittaen peltoalueille.

Tasangon suurpiirteinen maisema sallii paremmin täydennysrakentamista ja laajamittakaavaista maatalousrakentamista kuin pienipiirteinen maisema.

Peruuttamattomat muutokset maisemassa liittyvät useimmiten rakentamiseen, maanpinnan muokkaamiseen ja maamassojen siirtoon ja peltojen ottamiseen rakennuskäyttöön. Ajan myötä ne saattavat joskus sopeutua ympäristöönsä. Kielteisiinkin muutoksiin voidaan usein vaikuttaa maisemakuvaa korjaamalla.



Kuva: Pekolan rakennuskanta on sijoittunut moreenimäkien rinteille.

Maiseman perustekijät –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky perustekijän
muuttuessa?

Rinnealueet

Maisemarakenteen vaihtumisvyöhykkeet sijoittuvat laaksojen ja selänteiden väliselle alueelle. Rinnealueet näkyvät kauas avoimessa maisemassa. Laakson ja selänteen vaihtumisvyöhykettä kutsutaan myös inhimilliseksi vyöhykkeeksi.

Pekolan-Tenhiälän moreenimäkien rinteet ja Lepaan-Tyrvännön matalat drumliiniharjanteet ovat kauttaaltaan pienipiirteistä, asutukselle edullista aluetta.

Moreenimäkien maisemallinen arvo perustuu niiden puustoisten rinteiden maisemaa kehystävään vaikutukseen, drumliinien ja drumliinimaisten mäkien viljavuuteen sekä siihen, että niiden perinteinen käyttö kylätontteina, rakennuspaikkoina ja laitumina näkyy yhä maisemassa.

Rinteet ovat maiseman mukautumiskykyisimpiä osia, joissa kuitenkin tulisi miettiä tarkkaan rakennuspaikkojen sijoittelu. Yleisin rakentamiseen hyvin sopiva vyöhyke on rinteiden keski- tai alaosa. Erityisesti rinteiden alataso on sovelias täydennysrakentamiselle. Uudet tiet tulisi sopeuttaa maaston topografiaan. Kauas näkyvät kumpareet tulisi kiertää eikä niitä pidä hakaista.

Asutus on tyypillisesti sijoittunut tällä alueella selänteiden rinteille ja matalille mäille. Rakennuspaikkoja voidaan edelleenkin osoittaa rinteille ja pellon ja metsän reunavyöhykkeisiin.

Vanajaveden laakson inhimillinen vyöhyke jakautuu laajalle alueelle. Se on suhteellisilta korkeuseroiltaan loivaa. Laakson selänteiden ja kumpujen reunoilla ja matalilla kumpareilla on runsaasti hyviä asuinpaikkoja.

Asutuksen kannalta edullisimpia ovat etelä-, lounais- ja länsirinteet. Vanajaveden laakso itsessään on luode-kaakko-suuntainen ja kaikkien mäkien laajat lounaaseen suuntautuvat rinteet täyttävät suotuisan asuinpaikan ehdot. Sen lisäksi pienten mäkien ja kumpareiden lomassa on pienimitakaavaisia asuinpaikaksi soveltuvia notkelmia, kumpareita ja rinteitä.

Harjut ja niihin liittyvät hietta-alueet ovat lämpimiä. Hikevät hietta-alueet ovatkin olleet vanhinta viljelyaluetta ja perinteisen asutuksen sijoittumispaikkoja.

Selänteiden rinteillä on parhaita rakennuspaikkoja. Niiltä löytyvät täydennysrakentamiselle soveliaimmat paikat. Puutarhat sitovat uudenkin rakentamisen osaksi maisemaa.





Kuva: Hurttalan vanhaa rakennuskantaa.

Maiseman perustekijät –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky perustekijän muuttuessa?

Maiseman solmukohdat ja maamerkit

Maiseman solmukohdat voivat olla selänteiden ja laaksojen risteys- tai leikkauskohtia ja päätteitä. Maiseman solmukohdat ja maamerkit jäsentävät maisemaa. Solmukohdissa maisemassa tapahtuu jokin muutos. Suurmaiseman voimakkaat maastonpiirteet helpottavat suunnistamaan maastossa ja kylässä liikuttaessa.

Kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset, kuten kirkontornit ja kartanot sijaitsevat usein maiseman solmukohdissa.

Solmukohtia ovat mm.:

Sillat; Rautatiesilta, Mierolan silta, Kapeikot: Lepaanvirta, Aulanko, Mierolanvirta
Tiiviit kylät: mm. Mervi, Hurttala, Lepaa, Tyrvännö

Maamerkkejä: Hämeen linna, Aulangon näkötorni, Hattulan Pyhän Ristin kirkko, Hattulan uusi kirkko, Tyrvännön kirkko, tuulimyllyt.

Maiseman solmukohdat ja niiden ympäristöt ovat arkoja muutoksille. Ne tulisi jättää rakentamisen ja maisemaa muuttavien toimenpiteiden ulkopuolelle. Toiminnalliset solmukohdat, kuten kylien rakennetut risteysalueet, kestävät paremmin suunniteltua alueen kehittämistä.

Maamerkeillä voi olla suuri symbolinen merkitys ja maamerkin arvoa näkyvänä merkinä ei tulisi heikentää. Maamerkkejä voivat olla myös yksittäiset rakennukset.

Suunnittele huolella toimenpiteet maiseman solmukohdissa ja säilytä maamerkit.



Kuva: Näkymä Aulangonniemen rantatieltä Vanajavedelle.

Maiseman perustekijät –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky perustekijän muuttuessa?

Rannat ja vesistöt

Maisema-alueilla on monesti vesistöjä; jokia, järviä ja merta. Vesistöt ovat aina merkittävä maisemaelementti. Rannat ovat maisemallisesti se vyöhyke, jonka kautta havaitaan vesistöt.

Vesistöjen kautta avautuu laajoja lähi- ja kaukonäkymiä. Vesistöt ovat myös tärkeitä kulkureittejä. Vesistöt vaikuttavat myös paikallisilmastoon leudontavasti ja ilmasto-oloja tasaavana.

Vanajavesi mutkittelee polveilevien niemien lomitse Miemalanselältä Hattulanselälle. Rannat ovat alavia, osa 1800-luvun järvenlaskuissa vedestä paljastuneita alueita, joille Vanajaveden jokavuotiset tulvat ovat tuoneet ravinteita.

Vanajavesi on säännöstelty vesistö, jonka vedenpinnan korkeus on kautta aikojen vaihdellut paljon, osin luonnostaan osin varsinkin viime aikoina ihmistoiminnan vaikutuksesta. Vanajaveden ranta- ja vesikasvillisuus on rehevää. Jyrkästi laskeutuvien rantojen kasvillisuusvyöhykkeet ovat kapeita. Avoimia vesistönäkymiä on vain paikoin.

Pellon ja rannan väliselle reunavyöhykkeelle rakentamista tulisi välttää erityisesti silloin kuin reunavyöhyke on kapea ja näkyvällä paikalla maisemassa. Arvokkaalla maisema-alueella tulisi välttää rakentamista rantapelloille, sillä ne ovat yleensä maisemallisesti merkittävimpiä näkymäalueita.

Alueen harvat tiemaiseman vesistönäkymät tulisi säilyttää rakentamiselta ja vesistönäkymiä voisi tuoda enemmänkin esiin. Pyhän Ristin kirkon näkyminen Vanajavedeltä on erityisen merkittävää.

Vanajaveden rannoilla on paljon vapaa-ajanrakentamista. Erityisen arkoja paikkoja vapaa-ajanrakentamiselle ovat lehtipuuvaltaiset niemet. Parhaiten vapaa-ajanasutus sopeutuu maisemaan niemien kainaloissa, jotka ovat myös luontaisia satamapaikkoja.

Rakentaminen näkyy kauas ja muuttaa maisemaa. Suunnittele rantarakentaminen huolella. Säilytä rantapuustoa tonteilla.



Kuva: Hurttala, näkymä Hattulan Pyhän Ristin kirkolle.

OPI HUOMAAMAAN maiseman ominaispiirteet

Maiseman ominaispiirteet vaikuttavat maisemaan luoden muun muassa tiloja, yksityiskohtia, yhtenäisyyttä ja näkymiä. Ne ovat maiseman kannalta niitä ominaisuuksia, jotka tekevät jokaisesta maisemasta ainutlaatuisen. Maiseman ominaispiirteiden ottaminen huomioon maankäytön suunnittelussa luo tasapainoista maisemaa.

Maiseman ominaispiirteet –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky ominaispiirteen
muuttuessa ja kadotessa?

Pienipiirteisyys Suuripiirteisyys

Pienipiirteinen maisema on usein maisematilaltaan sulkeutunutta, monimuotoista ja mittakaavaltaan pienimuotoista. Pienipiirteinen maisema on yleensä hyvin vaihtelevaa. Suuripiirteinen maisema on maisematilaltaan avointa ja mittakaavaltaan suurta ja laajaa.

Suuri osa Vanajaveden laakson maisema-alueesta on pienipiirteisistä. Pellot ovat suhteellisen pienialaisia ja vaihtelevat mosaikkimaisesti asutuksen ja metsäisten moreenimäkien kanssa.

Osa-alue A: Maisema vaihtelee suuripiirteisestä Hattulan Pyhän Ristin kirkon ja Katinalan peltoaukeasta Herniäisten ja Mierolan pienipiirteiseen tiiviimmin rakennettuun ympäristöön.

Osa-alue B: Maisema on suuripiirteisempää suurempien suhteellisten korkeuserojen alueella Merven Tenholassa ja Suontaassa. Näiltäkin alueilta löytyy pienipiirteisiä osioita erityisesti ranta-alueilla.

Osa-alue C: Alue von pääosin pienipiirteisistä mutta laajimmat yhtenäiset viljelysalueet muodostavat suuripiirteisiä alueita.

Osa-alue D: Alue on kokonaisuudessa pienipiirteisistä.

Osa-alue E: Retulansaari on kokonaisuudessa pienipiirteisistä.

Pienipiirteinen maisema kestää heikommin muutoksia, se on visuaalisesti herkkää ympäristöä. Jo yhden sopimattoman elementin lisääminen voi muun muassa sulkea näkymiä. Kaikki rakentamiskaikat tulee tarkastella erikseen. Toisaalta pienipiirteiseen maisemaan saattaa helposti sijoittaa uusia yksittäisiä asuinpaikkoja.

Suuripiirteinen maisema kestää paremmin erilaisia maisemallisia muutoksia ja suurimittakaavaista rakentamista. Kuitenkin laajat peltoaukeat tulisi säilyttää avoimina

" Maiseman ominaispiirteet
muodostuvat maiseman
perustekijöiden välisistä
suhteista "

Maiseman ominaispiirteet – mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Maiseman ajallinen luonne, eheys ja yhtenäisyys

Arvokkaan maisema-alueen tunnuspiirteitä ovat maiseman ajallinen luonne, eheys ja yhtenäisyys.

Maankäytön suunnittelussa on tärkeää säilyttää alueen historiallisia kerrostumia, joista näkyvimmat ovat avoimet viljelymaisemat, vanha rakennuskulttuuri ja historialliset tielinjat. Vanajaveden laakson maisema-alueella erityisesti kartanot, säilyneet, tiiviit kylät ja kirkkoympäristöt on otettava huomioon uuden rakennuskannan sijoittelussa.

Tiestö, asutus ja viljelykset sijoittuvat Vanajaveden laaksossa edelleenkin monin paikoin perinteisille paikoille ja muodostavat siten eheän ja ajallisesti hyvin säilyneen ympäristön.

Millainen on maiseman sietokyky ominaispiirteen muuttuessa ja kadotessa?

Historiallisesti arvokkaan kulttuurimaiseman visuaaliset ominaisuudet voivat heikentyä ja maiseman historiallinen tunnelma kadota maisemaan sopimattoman rakentamisen vaikutuksesta.

Rakentaminen tai maankäyttö maisemakuvaltaan herkälle alueelle tai sen lähistölle saattaa aiheuttaa maisemakuvan eheyden, yhtenäisyyden tai mittakaavan rikkoutumisen tai muunlaisen häiriön maisemaan.

Materiaalivalinnat ja väritys auttavat luomaan jatkumon ajalliselle luonteelle ja yhtenäisyydelle.

Avoimia yhtenäisiä viljelymaisemia:

Metsänkylän viljelymaisema

Pekolan ja Tenhiälän viljelymaisema

Pappilanniemen viljelymaisema – rakennettu omakotitaloja

Rahkoila

Vesunta

Hurtuala

Suontaka-Mervi

Lepaan viljelymaisema

Suotaala

Retulansaari

Kulttuurimaiseman merkityksellisyys ja arvo kasvavat, kun maisema-alueen eheys, yhtenäisyys ja ajallinen luonne säilytetään.

Maiseman suuntautuneisuus, muoto ja mittasuhteet

Kallioperä muodostaa maisemalle sen perusmuodon, rytmin, suuntautuneisuuden ja mittasuhteet.

Maisemaan luovat suuntautuneisuutta metsänreunat, vesistöt, harjut, ruhjelaaksot ja kallioperä. Kulttuuriympäristöissä maiseman linjoja mukailevat tiet, pellot ja asutus. Vanajaveden laakso on selkeästi suuntautunut luode-kaakko-suuntaiseksi.

Hallitsevin tekijä maisemassa on muoto. Kasvilisuus korostaa maaston muotoja. Vanajaveden laakson maisemakuvassa korostuvat drumliinit ja niiden pyöreä muoto.

Maiseman mittasuhteet ovat yhteydessä maiseman suuri- ja pienipiirteisyyden tasoon. Maiseman mittasuhteet syntyvät eri tekijöiden suhteellisista eroista.

Jos maankäyttöä ei ole sovitettu maiseman mittakaavaan ja linjoihin, syntyy maisemavaurioita.

Mitä suurempi mittakaavainen alue, sitä suurempaa rakentamista (siilot ym.) alue kestää. Maa-ainesten otto tulee suunnitella niin, ettei tule näkyviä muutoksia kaukomaisemaan.

Metsänhoitotoimien maisemallinen suunnittelu auttaa säilyttämään myös maiseman muotoja. Tämä on tärkeää erityisesti selänteillä, rinteissä ja reunametsissä.

Rakentaminen harvemmin heikentää suurmaiseman muotoja. Uuden rakennuskannan sijoittaminen perinteisille rakentamisvyöhykkeille säilyttää maiseman mittasuhteet. Pitkien linjojen katkaiseminen vaikuttaa heikentävästi maisemakuvaan.

Mitä suuremmat mittasuhteet alueella on, sitä suurempaa rakentamista se kestää.



Kuva: Suontaan peltotasanko, kaukomaisemassa erottuvat maisematilaa reunustavat selänteet.

Maiseman ominaispiirteet –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky ominaispiirteen
muuttuessa ja kadotessa?

Lähimaisema ja kaukomaisema eli näkymät

Lähimaisema-kaukomaisema-jako perustuu siihen, että ihmisen kolmiulotteinen näkökyky ulottuu vain noin alle sadan metrin päähän. Tätä etäisyyttä kutsutaan lähimaisemaksi. Lähimaiseman alueella ihminen voi nähdä yksittäiset esineet ja erottaa niiden keskinäisen aseman, värit, muodot ja valolähteet.

Lähimaisema voidaan nähdä suljettuna tilana, mutta yleensä siitä avautuu näkymiä kaukomaisemaan. Katsojan liikkeessä muodostuu maisematilarjoja. Ihminen jakaa maiseman maisematilarjoiksi usein vain alitajuisesti, mutta ne helpottavat hänen orientoitumistaan ympäristössä ja tekevät ympäristön rakenteen selvemmäksi ja ymmärrettäväksi.

Kaukomaisemassa ihminen ei enää erota yksittäisiä kohteita, vaan ne sulautuvat osaksi kokonaisuutta tai ne nähdään kokonaisuuden osina. Maisema nähdään toisiaan leikkaavina pintoina, joiden avulla etäisyyksien arviointi on mahdollista ja jotka antavat maisemaan syvyyttä ja tilan tuntua. Ilman ominaisuuksista johtuen pintojen väri vaalenee ja sinertyy etäisyyden kasvaessa.

Vanajaveden laakson maisema-alueella lähimaisemat ovat monin paikoin tyypillisempiä kuin kaukomaisemat. Poikkeuksena on Merven viljelylaakso, jossa on maisema-alueen laajimmat kaukomaisemanäkymät.

Maisemaa tulisi tarkastella niin suunnitellulta rakennuspaikalta ympäristöön päin kuin ympäristöstä rakennuspaikan suuntaan. Näin ymmärretään helposti sen vaikutus lähimaisemaan ja näkymiin. Maisemassa tulisi löytää tärkeimmät näkymälinjat ja akselit ja säilyttää ne avoimina. Teiden linjaukset vaikuttavat lähimaisemaan ja maiseman kokemiseen. Muutokset niissä muuttavat myös maisemaa.

Kaukomaisemassa ei eroteta pieniä muutoksia ja suuremmatkin muutokset sulautuvat kokonaisuuteen. Mutta esimerkiksi mittakaavaltaan suuret rakennukset, tuulivoima, maa-aineksen ottoalueet ja laajat hakkuut näkyvät myös kaukomaisemassa.

Uusi elementti saattaa helposti katkaista tai sulkea alkuperäisen maiseman. Tätä tulisi välttää.

Teiden linjaukset vaikuttavat lähimaisemaan ja maiseman kokemiseen.

Avoimet näkymät tulisi säilyttää.

Harju- ja moreeniselänteet ovat maisemakuvassa hyvin merkittäviä kehyksiä. Korkeimmat ja jyrkimmät huiput erottuvat kaukomaisemassa selkeästi.

*Älä peitä näkymiä ja näkymäsektoreita, äläkä
myöskään tee suuria muutoksia merkittävällä
näkymäakselilla tai sen päätepisteessä.*



Kuva: Merven kylässä on runsaasti maiseman yksityiskohtia.

Maiseman ominaispiirteet –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky ominaispiirteen
muuttuessa ja kadotessa?

Maiseman yksityiskohtien monimuotoisuus

Monimuotoisuutta maisemaan tuovat muun muassa avoimen ja suljetun tilan vaihtelut, näköalat ja näkymät, vesistöt, kalliot, perinnebiotoopit, saarekkeet, reuna-vyöhykkeet, yksityiskohdat sekä rakenteet, kuten ladot, kiviaidat, aidat, maitolaiturit, maisemapuut, puukujan- teet, laiturit ja sillat. Vanhat perinteiset rakenteet ovat katoamassa maisemasta.

Yksityiskohdat elävöittävät maisemaa ja tekevät siitä kiinnostavan.

Vanajaveden laakson maisema-alue on vanhaa viljely- maisemaa, jonka monet kartanot, alueen kirkot, talon- poikaistalot ja säilyneet ryhmäkylät, sillat, tuulimyllyt ja muut kulttuuriympäristön rakenteet muodostavat moni- muotoisen maisemakuvan. Pienipiirteisessä maisemassa vaihtelevat peltosaarekkeet, metsän polveilevat reuna- alueet ja mutkittelevan Vanajaveden rantanäkymät.

Maatalouden muutokset ja tilojen pinta-alallinen suure- neminen vaikuttaa negatiivisesti maiseman monimuo- toisuuteen. Peltomaisemasta katoaa nopeasti yksityis- kohdat. Tämä ei ole kuitenkaan uhkana Vanajaveden laakson maisema-alueella. Taajamamaisen rakentamisen laajeneminen peltoalueille aiheuttaa ennemminkin yksi- tyiskohtien häviämisen.

Maisemassa tulisi säilyttää niin paljon yksityiskohtia kuin mahdollista. Niitä tulisi tuoda esiin ja kehittää.

Uusien rakenteiden sijoittelussa tulisi huomioida ympäris- tö, esimerkiksi mallien, värityksen ja mittakaavan suhteen. Uusien asuinalueiden rakentamisessa tulisi ottaa huo- mioon maaston muodot maiseman muodostamat tilat. Kylärakennetta täydentävä rakentaminen tulisi sijoittaa niin, että kylärakenne säilyy tasapainoisena.

Säilytä maiseman yksityiskohtia, lisää niitä ja hoida mai- semaa.

Säilytä maiseman yksityiskohtia, lisää niitä ja hoida maisemaa.

Maiseman ominaispiirteet –
mitä ne ovat ja miten ne vaikuttavat maisemaan?

Millainen on maiseman sietokyky ominaispiirteen
muuttuessa ja kadotessa?

Maisematila ja maisemakuva

Maisematilan muodostavat maiseman perustekijät ja niiden keskinäiset suhteet. Maisematilat voivat olla selkeästi rajoit-
tuvia tilakokonaisuuksia tai laajoja rajautumattomia avoimia
alueita. Maisematilat voivat muodostaa tilasarjoja. Maisema-
kuva on maisemarakenteen visuaalisesti havaittava ilmiasu ja
maisematilan muodostama kokonaisuus.

Ihminen näkee maiseman erilaisina maisematiloina tai sarjoi-
na maisematiloja. Maisematilan pohjana ovat maankamara
peitteinen ja vesipinta, kattona taivas, puiden ja metsän
oksisto tai jokin avorakenne. Maisematilaa rajaavat ja jakavat
maastonmuodot, metsänreunat, rakennukset ja rakennusryh-
mät.

Osa-alue A: Laaja peltoaukea muodostaa suuren maisema-
tilan, jonka reunavyöhykkeille rakentaminen vaatii tarkkaa
suunnittelua. Kirkon ympäristö ja Herniäisten asuinalue on
oma kokonaisuutensa, josta aukeaa näkymiä sekä peltoau-
kealle että Vanajavedelle. Kirkon ja vesistön muodostama
maisematila on merkittävä sekä kulttuurihistoriallisesti että
maisemallisesti. Mierolan ja Alhaisten muodostamat pienipiir-
teiset, Pappilansalmeen ja Mierolansalmeen vahvasti tukeu-
tuva maisematilat ovat herkkiä muutoksille. Mierolan sillan
ja Mierolansalmen ympäristö on maisemallinen solmukohta,
jossa yhdistyvät vanha hyvin säilynyt kylämiljö, huvila-asutus,
Mierolan vanha silta, Ventolan tilakeskus ja Hattulan tilikirkko.

Osa-alue B: Merven peltolaakso muodostaa laajan maisemati-
lan, jota rajaavat selkeät selänteet.

Osa-alue C: Osa-alue muodostuu erilaisista ja erikokoisista
maisematiloista, jotka aukeavat alueen läpi kulkevan tien mo-
lemmin puolin. Maisematilat muodostavat rytmikkään pelto
– rakennettu mäki – pelto maisemasarjan.

Osa-alue D: Maisematilat syntyvät pienipiirteisten peltoalu-
eiden ja rakennettujen moreenikumpareiden vaihdellessa.
Alueella on useampia kartanoita, joiden ympäristöt muodos-
tavat usein oman maisematilansa. Lepaan oppilaitos on oma
kokonaisuutensa. Maisemakuva on paikoin rikkonainen ja
kerroksellinen.

Osa-alue E: Retulansaari muodostaa hyvin omaperäisen
maisematilan, joka on herkkiä muutoksille. Se on maisemaku-
valtaan erityisen hyvin säilynyt.

Erilaiset maisematilaa rajaavat elementit ovat mer-
kittäviä maisemassa ja rajat tulisi säilyttää eheinä ja
yhtenäisinä.

Pienimuotoisessa maisemassa maisematilat ovat hyvin
alttiita muutoksille.

Rajoittuvat maisematilat sekä maisematilan reunavyö-
hykkeet ovat erityisen herkkiä muutoksille.

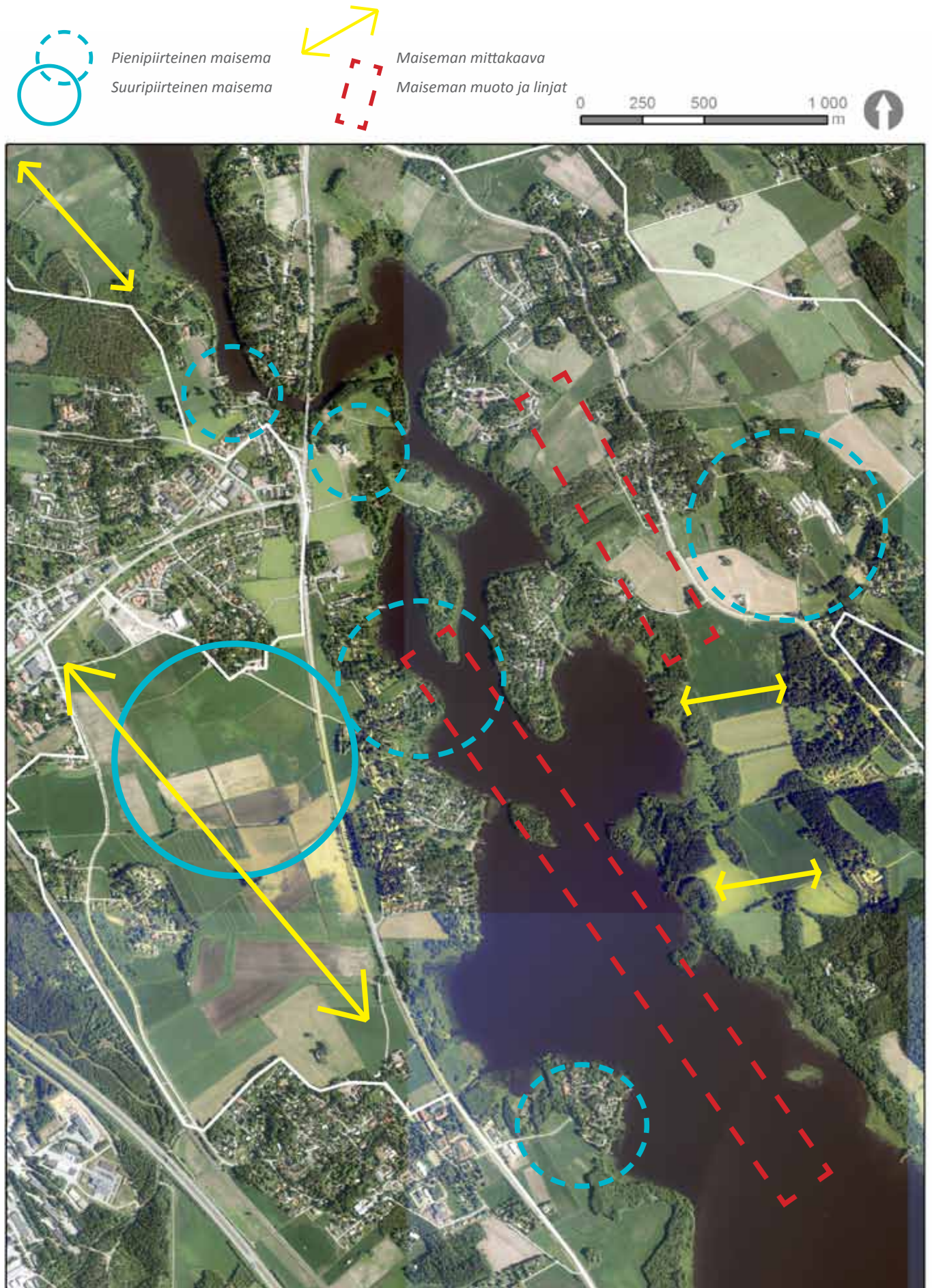
Maisemakuvaltaan erityisen herkkiä elementtejä ovat
mm. maiseman pienipiirteiset alueet, maisemaku-
vassa erottuvat merkittävät lakialueet, merkittävät
näkömääkselit ja -alueet sekä maamerkit ja maiseman
arvokohdat.

Rakentaminen tai maankäyttö maisemakuvaltaan
herkälle alueelle tai sen lähistölle saattaa aiheuttaa
maisemakuvan eheyden, yhtenäisyyden tai mittakaa-
van rikkoutumisen tai muunlaisen häiriön maisemaan.



*Tarkastele maisemakuvaa ja mieti mitkä
elementit sopivat maisemaan ja miten ne tulisi
sinne sijoittaa. Säilytä ja hoida maisematilan
reuna-alueita.*

Kuva: Maiseman mittakaava, muoto ja linjat, maisematilat, suuri- ja pienipiirteisyys näkyvät hyvin ilmakuvissa.



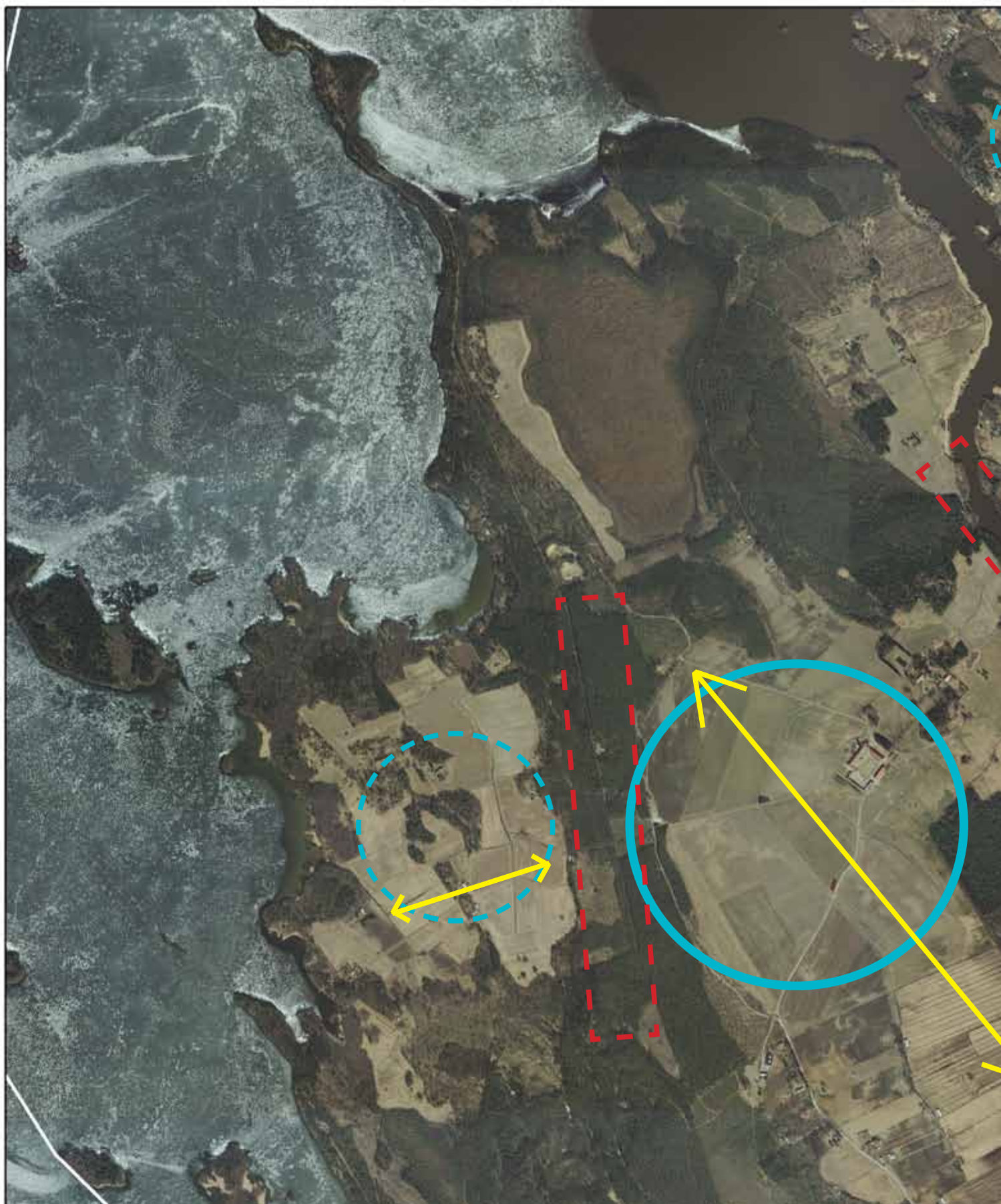
© MML ortokuva 01 / 2016.

Kuva: Maiseman mittakaava, muoto ja linjat, maisematilat, suuri- ja pienipiirteisyys näkyvät hyvin ilmakuvissa.



Pienipiirteinen maisema

Suuripiirteinen maisema

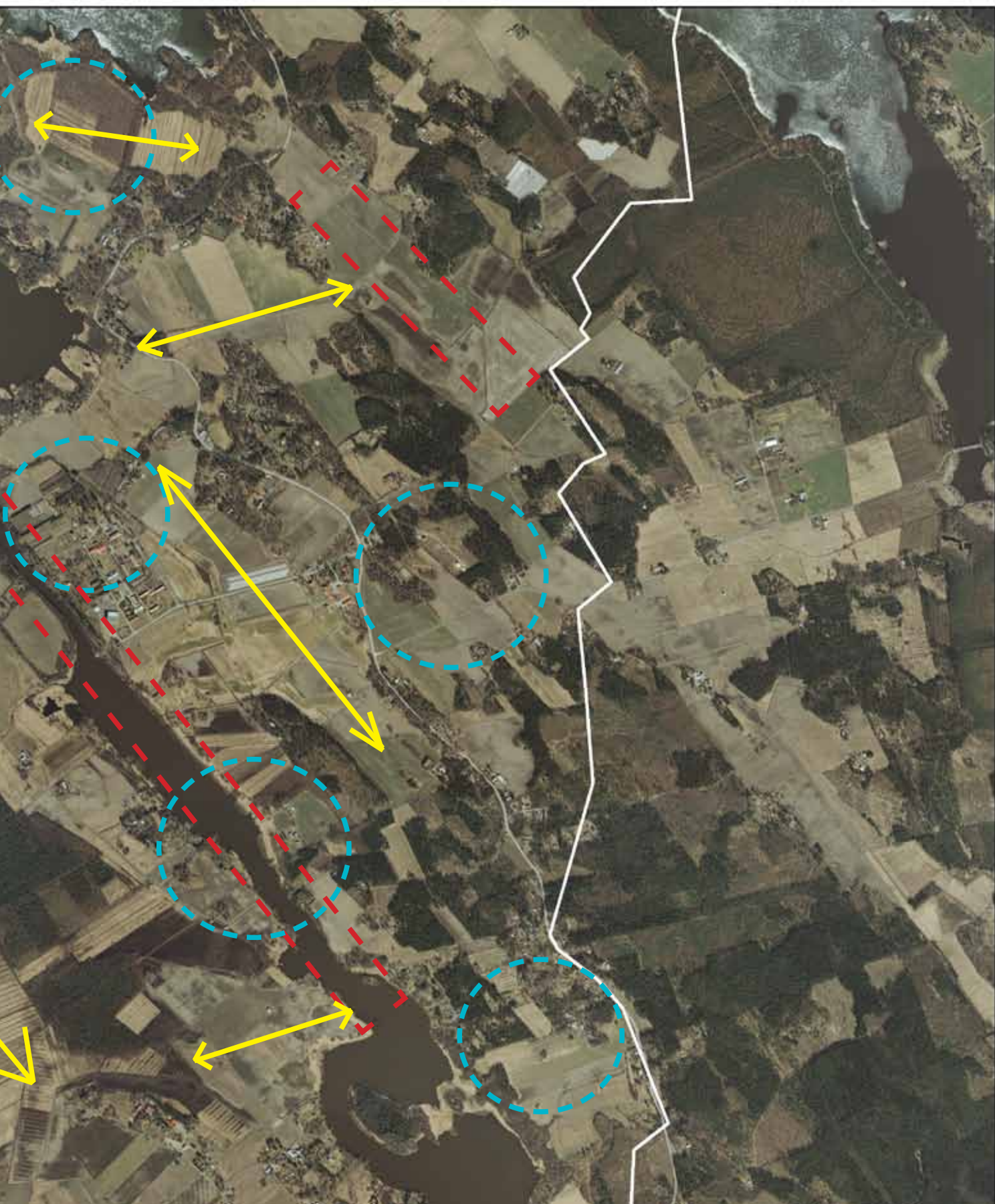




Maiseman mittakaava

Maiseman muoto ja linjat

0 250 500 1 000
m



© MML ortokuva 01 / 2016.

Maaseudulla asuminen sijoittuu perinteisesti niin kutsutulle inhimilliselle eli asumisen ja toiminnan vyöhykkeelle. Se sijaitsee asumiselle edullisimmalla ja monipuolisimmalla vyöhykkeellä, joka sietää eniten asumisen mukanaan tuomia muutoksia. Tämä asuinvyöhyke sijaitsee yleensä maiseman äärialueiden välissä, maisemarakenteen korkeimpien vedenjakaja-alueiden alapuolella ja vesistöjen ja ranta-alueiden yläpuolella. Asumisen vyöhykkeellä on jokaisella maisema-alueella oma sijainti, mikä on helposti havaittavissa korkeuskäyriltä.

Myös maa- ja kallioperä on määrittänyt jo ammoisista ajoista saakka erilaisten maankäyttömuotojen sijoittumisen maisemaan. Parhaiten viljelyyn sopivat alueet on raivattu pelloiksi ja loput kiviset ja kallioiset alueet ovat jääneet metsäksi. Asutus on löytänyt kuivat ja lämpimät paikat peltojen reunoilta tai peltosaarekkeista. Rakentaminen on sijoitettu myös tukeutumaan johonkin maisemaelementtiin tai solmukohtaan, pellon ja metsän rajaan, selänteeseen, kumpareeseen, tienristeykseen tai jo olemassa olevaan rakennusryhmään. Tiestö on linjattu jo aikoihin muun muassa harjuille ja muille yläville alueille.

Maisemassa olevan asuinvyöhykkeen lisäksi rakennusten sijoitteluun ja sijaintiin maisemassa ovat vaikuttaneet myös kylätyypit ja maanjakotoimitukset. Kylätyypit ovat muodostuneet joko kylän peltoalueiden laajuuden tai muodon mukaan tai ne ovat perustuneet asumusryhmän muotoon. Todelliset kylät sisältävät yleensä useamman kylätyypin piirteitä. Kylätyypit ovat muuttuneet ja sekoittuneet vuosisatojen aikana. Erityisesti iso- ja uusjako muokkasivat kylän asuinpaikkoja. Uuden rakennuspaikat löytyvät siis helpoiten inhimilliseltä vyöhykkeeltä ja vanhoihin kylätyyppeihin nojautuen.

Rakennustapa säilyi Suomessa vuosisatoja maisemaan sopivana. Suurin muutos tapahtui 1970-luvulla. Maaseudun maisemaan alkoi ilmestyä suuresti entisestä rakennustavasta poikkeavaa rakentamista. Rakennusmateriaalit, rakennusten mittakaavat ja sijoittelu muuttuivat. Omakotitalo asumismuotona on syntynyt vasta 1900-luvun alussa kaupungeissa. Maaseudulla asuttiin Suomen itsenäistymiseen saakka talonpoikaistaloissa, torpissa ja mäkituvissa, missä työ ja asuminen yhdistyivät. Jälleenrakennuskauden talotkin rakennettiin maaseudulle maataloiksi. Oma-



kotitalo saapui maaseudulle vasta 1960–70-luvuilla. Omakotitalonkin voi sijoittaa luontevasti maaseudun maisemaan soveltamalla maaseudun perinteisiä tapoja rakennuspaikan valinnassa, pihapiirin muodostamisessa ja rakennusten arkkitehtuurissa.

Uudisrakennuksissa kannattaa miettiä mitkä ominaisuudet kiinnittävät rakennuksen perinteeseen ja siten myös ympäristöönsä. Rakennusten arkkitehtuuri, rakenteet ja rakennusten sijoittuminen ovat paikallisesti muotoutunutta. Erityisesti valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla tämän kulttuuriperinteen jatkuvuutta tulisi edistää.

Vanajaveden laakso

Rakentaminen ja kulkuyhteydet ovat sijoittuneet perinteisesti Vanajaveden rannalla oleville moreeni- ja harjukumpareille sekä savilaakson takana kohoavalle harjuselänteelle. Rakentamiseen on otettu vain siihen parhaiten soveltuvia alueita, vanhat pellot ja liian alavat maat ovat säilyneet viljelyksessä. Kyläasutus on sijoittunut pääosin pienille kumpareille hietapeltojen keskelle.

Alueelle tyypillinen asutustyyppi on ryhmäkylä. Useat kylät ovat kasvaneet yhteen tai ovat osa uudempaa asuinalueita. Alkuperäisellä paikallaan ovat säilyneet Retulan, Suotaalan, Merven, Mierolan, ja osittain myös Rahkoilan, Hurttalan ja Katinalan kylät. Maisema-alueella on säilynyt runsaasti vanhempaa rakennuskantaa 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta mutta vallitsevana piirteenä on kerroksellisuus. Nykyinen rakennuskanta sijoittuu pääasiassa vanhan asutuksen yhteyteen. Varsinkin Pappilanniemen alueella on otettu peltoja rakentamiskäyttöön.



Kuva: Suotaala on ollut alunperin raattikylä, mutta isojaon myötä suurin osa taloista siirrettiin muualle.

Mitä kannattaa suosia rakentamisessa

- perinteinen harjakatto sopii yleensä maaseudun maisemaan
- suomalaista rakennusperinnettä, jossa näkyvät sopusuhtaisuus ja harmonia. Ne muodostuvat rakennusosien kauniista suhteista, rakennuselementtien niukuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta ja viimeistelyistä yksityiskohdista
- väreissä maapigmentejä eli keltaisen, punaisen ja ruskean sävyjä sekä vaaleaa murrettua vihreää, tummaa ”kimröökiä ja grafiittia” ja taitettuja valkoisia ”titaani-, sinkki- ja liituvalkoiset”
- suosi värihierarkiaa pihapiirin rakennuksissa, asuinrakennus saa erottua
- materiaalina puu kunnioittaa maaseudun rakennusperinnettä
- maisemälähtökohdat huomioon ottava rakennussuunnittelu luo tulevaisuuden arvokasta kulttuurimaisemaa
- hyödyntää ja kehittää omaa perinteistä rakennustapaamme modernissa muodossa, sillä uudisrakennuksen pitää olla kiinni ajassaan
- rakennuspaikka kannattaa etsiä vanhojen kylätyyppien rakentamisen sijoittumispaikoista ja perinteisiltä asumisen vyöhykkeiltä
- rakenna moreeni- ja hiekkamaalle ja etelärinteille

Mitä kannattaa välttää rakentamisessa

- mittakaavaltaan maisemaan tai paikkaan liian suuria rakennuksia
- täyskorkeita kaksikerroksisia rakennuksia, mikäli se ei edusta seudun rakennusperinnettä
- liian monimuotoisia rakennuksia lukuisine erityispiirteineen
- vaikeita maisemaan avautuvia rinneratkaisuja, jotka on sijoitettu liian korkealle ylärinteeseen tai mäelle
- maisemaan sopimattomia värejä (voimakkaat kylmät värit)
- rakennuspaikkaa, joka sijaitsee tärkeällä näkymäakselilla tai sen päässä tai merkittävällä näkymäpaikalla
- rakennuspaikkoja, joilla on runsaasti luontoarvoja
- kokonaan avoimelle peltomaalle rakentamisesta
- yhtenäisen ja maisemallisesti merkittävän metsäalueen rikkomista rakentamisella
- rakentamista karuille selänteille

Kartta: Senaatinkartasto vuodelta 1899 ja nykyinen asutus sekä loma-asutus. Tiestö on säilyttänyt pitkälti 1800-luvun linjansa. Rakennuskanta on sijoittunut tiiviisti tiestön yhteyteen. Kartat Kansallisarkiston digitaaliarkisto.

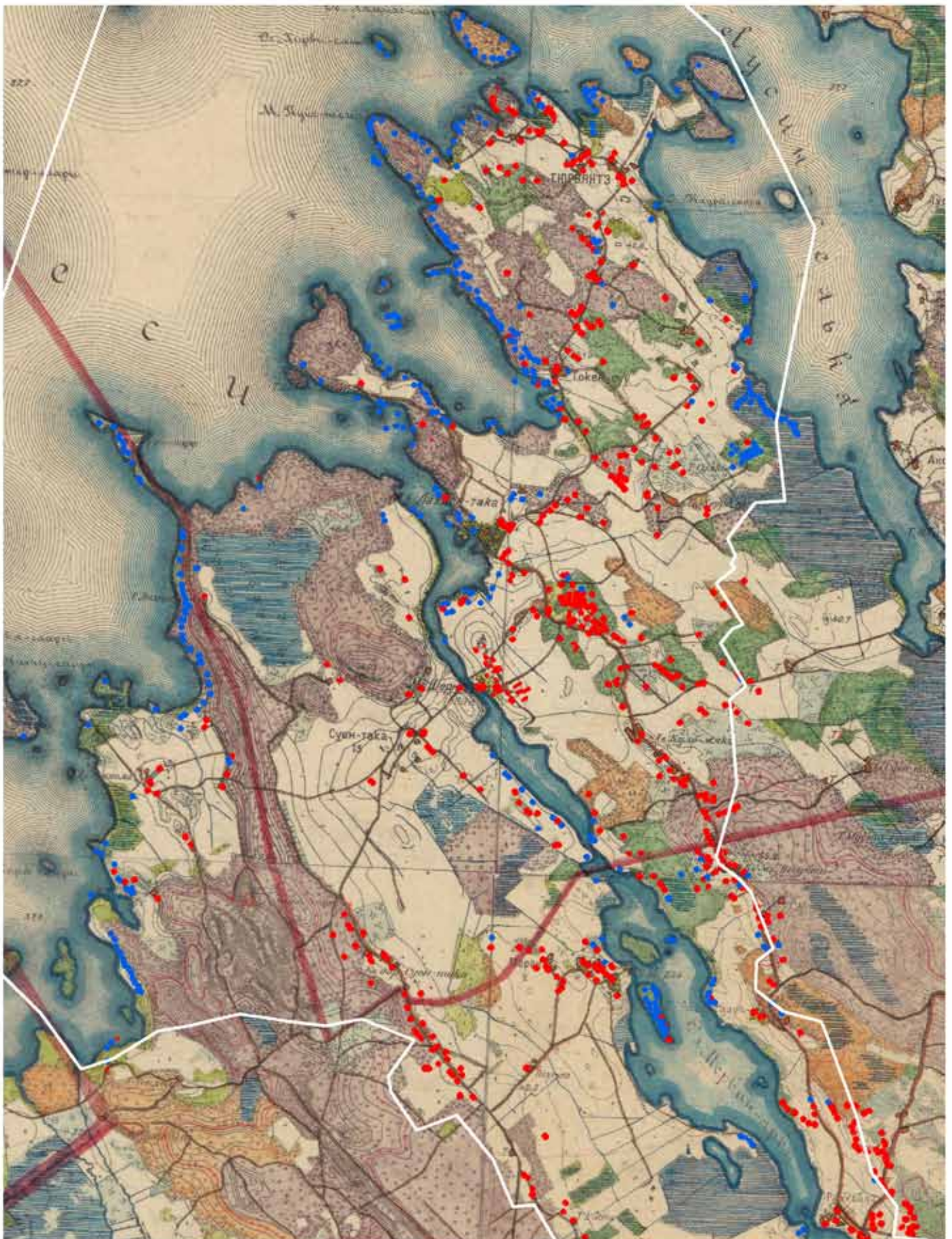


© Kansallisarkisto, senaatinkartasto 01 / 2016.

— Asuinrakennukset ja muut

— Lomarakennukset

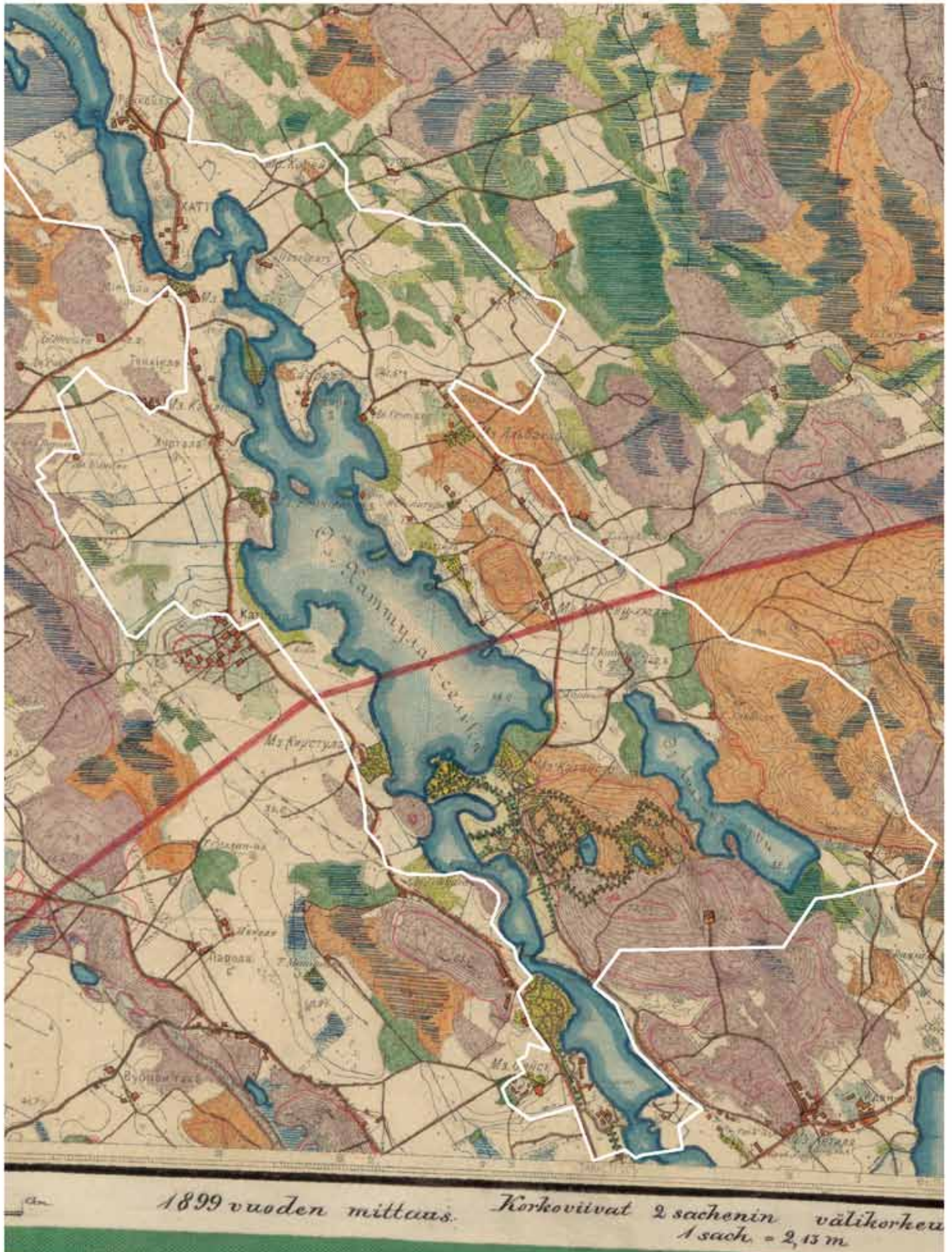
0 0.5 1 2 km



© Kansallisarkisto, senaatin kartasto 01 / 2016.

Kartta: Senaatinkartasto vuodelta 1899 ja nykyinen asutus sekä loma-asutus. Tiestö on säilyttännyt pitkälti 1800-luvun linjansa. Rakennuskanta on sijoittunut tiiviisti tiestön yhteyteen. Kartat Kansallisarkiston digitaaliarkisto.

0 0,5 1 2 km



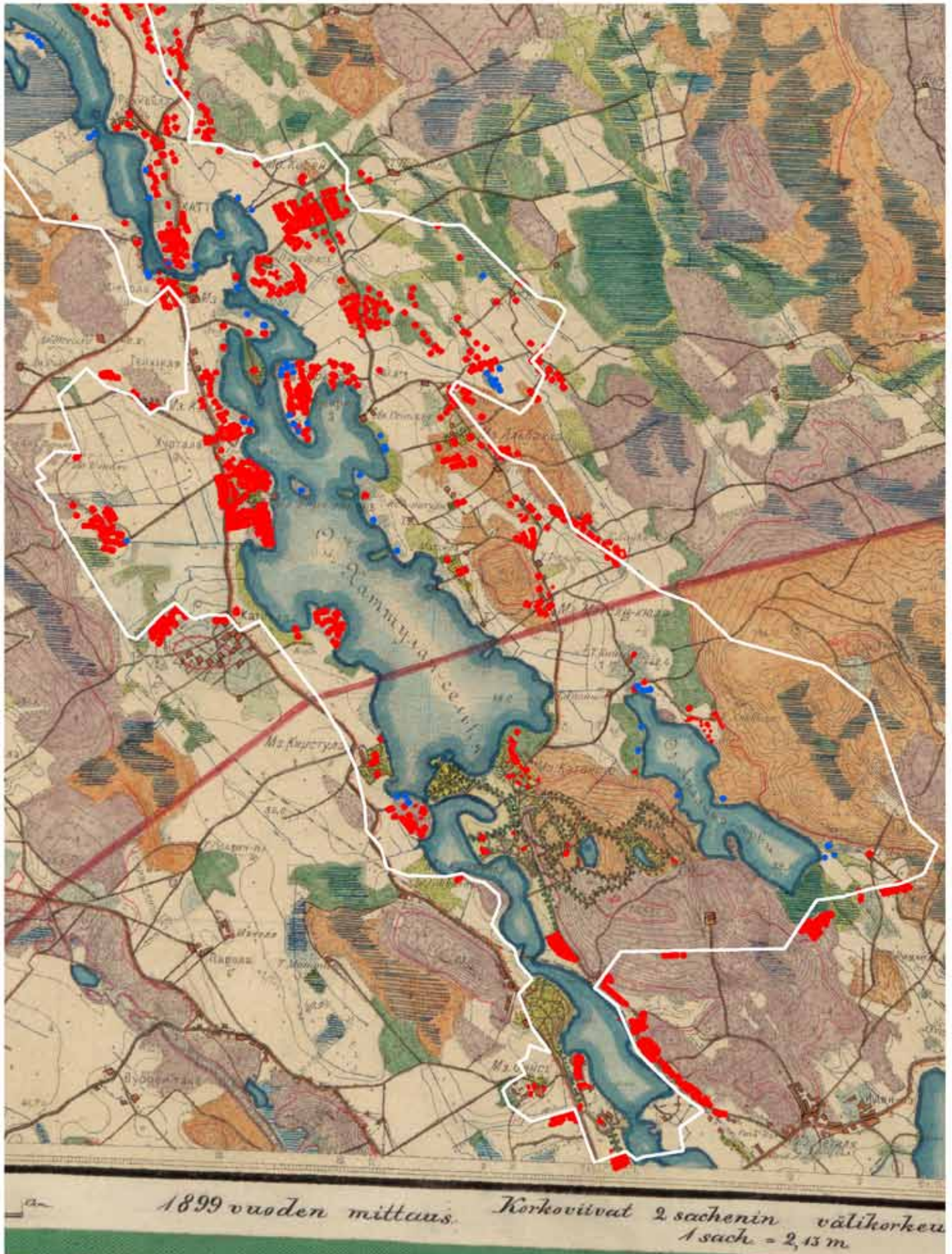
1899 vuoden mittaan.

Korkovivat 2 sachenin välikorkeus
1 sach. = 2,13 m

— Asuinrakennukset ja muut

— Lomarakennukset

0 0,5 1 2 km



© Kansallisarkisto, senaatin kartasto 01 / 2016.

Vanajaveden laakso ja Aulanko 39

Perinteisesti maatilojen rakennukset muodostavat hallitun sommitelman ja niiden koko ja muoto ovat keskenään sopusuhtaisia. Puutarhan puut liittävät rakennukset maisemaan ja pehmentävät kokonaisuutta, mutta eivät peitä rakennuksia kokonaan. Tämän päivän maatilat ovat mittakaavaltaan hyvin erilaisia kuin ennen. Tilakeskuksen ympäristöä suunniteltaessa on entistä enemmän otettava huomioon myös maisemalliset tekijät.

Tilakeskuksille on tyypillistä vaihteellinen rakentaminen. Maisemallista yhtenäisyyttä rakennuksiin saadaan aikaan värien ja materiaalien avulla ja tasapainoisella rakennusten sijoittelulla.

Nykyaikainen uusi tuotantorakennus on mittakaavaltaan useimmiten huomattavasti suurempi tai pitempi kuin vanha rakennuskanta. Maaperäolosuhteet, ilmasto ja toiminnallisuus määrittävät rakennuspaikkaa, mutta myös maisemalla on merkitystä. Jos rakennuksen sijoittaminen ei ole mahdollista vanhan tilakeskuksen yhteyteen, voi etäsijoitus antaa enemmän mahdollisuuksia paikan valintaan. Tällöin sovittaminen maisemaan ja maaston muotoihin voi olla jopa helpompaa.

Miten vaikuttavat maisemaan?

Tilakeskuskokonaisuudet

Vanhoilla suomalaisilla lehtevillä ja puistomaisilla maatilakeskuksilla on suuri maisemallinen arvo. Puutarhat ja erityisesti vanhat rakennusryhmät ovat tärkeä osa maaseudun maisemaa.

Uudet tilakeskukset luovat tämän vuosisadan kulttuurimaisemaa maaseudulle. Ympäristöä määrittää tehokkuus, turvallisuus ja toimivuus.

Vanajaveden laaksolle on ominaista isot vanhat tilakeskukset sekä kartanot. Maatilat sijaitsevat tyypillisesti vesistön ääressä tai metsän reunassa, kauempana pääteistä, jolloin ne tieltä katsottuna jäävät lehtevien pihojensa ja puistojensa taakse piiloon.

Mitä tulee huomioida?

Maatilojen sijoittumisesta, pienipiirteisestä maisemarakenteesta sekä alueen rehevästä kasvillisuudesta johtuen Vanajaveden laakson maatilojen laajentuminen ja investoinnit eivät näy maisemassa merkittävästi. Monin paikoin maaseudun hierarkia on hävinnyt ja varsinkin osa-alueilla C ja D asutus on tien varsilla taajamamaista ja tilakeskukset jääneet niiden taakse.

Maatilakeskus on kokonaisuus, jonka täydennysrakentamisessa tulisi huomioida maatilan julkisivu. Julkisivu antaa mielikuvan koko maatilasta. Uusien tuotantorakennusten ympäristöön sopii vanha perinteinen puistomaisuus, joka on Vanajaveden laakson alueelle tyypillinen.

Tilakeskuksen kehittämisessä kannattaa miettiä myös tulevaisuutta ja laajentamistarpeita etukäteen. Se mahdollistaa järkevän maankäytön suunnittelun.

Maatilan päärakennus

Tilakeskusten asuinrakennukset edustavat usein yhtä vanhinta säilynyttä maaseudun asuinrakentamisen kerrostumaa.

Päärakennuksella on tilakeskuksen maisemassa korkein hierarkinen asema. Myös kylämaisemassa niillä on merkittävä asema.

Maisema-alueen kaikilla osa-alueilla on säilynyt merkittäviä vanhoja maatilojen päärakennuksia.

Vanhojen päärakennusten säilyttäminen ja kunnostaminen on tärkeää. Ne ovat tärkeä osa maiseman kulttuurihistoriaa.

Uudet päärakennukset voidaan sijoittaa entisten paikalle tai muuten merkittävään maisemalliseen paikkaan tilakeskuksen ympäristössä.

Päärakennusten tulisi nousta esiin maisemassa. Älä peitä niitä muilla rakennuksilla. Eikä niiden kannatta antaa peittyä kasvillisuuden taakse.

Siilot ja kuivurit

Siilot ja kuivurit kertovat maisemassa maataloudesta ja sen tuotantosuunnista. Ne ovat myös tämän päivän maamerkkejä.

Korkeilla massoilla voidaan katkaista ja rytmittää pitkiä tuotantorakennuksia. Siilot ja kuivurit kuuluvat maaseudun maisemaan ja ovat osa toiminnallista kokonaisuutta. Niiden tulevaa sijaintia tulisi tarkastella myös tilakeskuksen ulkopuolelta. Toiminnallisuus on sijoittamisessa kuitenkin tärkeintä. Vanajaveden laakson maisema-alueen topografia mahdollistaa siilojen helpon sijoittelun.

Suuryksiköt

Suuryksiköt kertovat maatalousyrittämisestä ja kotieläintaloudesta.

Kotieläintilat eläimiseen ovat merkittävä maisemanhoitoa edistävä tekijä. Näillä tiloilla peltoviljelyssä on sekä nurmia, laitumia että viljapeltoja. Viljelykierto ja mahdollinen laidunus pitävät maiseman monipuolisena.

Suuryksiköiksi luetaan myös kasvihuoneet ja taimistot.

Uusien rakennuksien sijoittelua tulee tarkastella kaukomaiseman lähtökohdista. Miten rakennus tulee näkymään maisemassa, miten päin se kannatta sijoittaa. Rakennuksen muoto, julkisivu ja värit tulisi määrittää entisen rakennuskannan mukaan.

Rakennuksen sijoittaminen määräytyy sen mukaan missä siitä on maisemallisesti vähiten haittaa. Esimerkiksi mittakaavavaltaan pienempi pääty kannattaa sijoittaa pääasialliseen katselusuuntaan. Puuistutuksien avulla suuria rakennuksia voidaan maisemoida ympäristöönsä sopivammaksi.

Julkisivuissa ei useinkaan voida käyttää perinteisiä materiaaleja, mutta alueelle tyypillisiä värejä käyttämällä saadaan aikaiseksi kaukomaisemassa näkyvä tasapainoinen kokonaisuus. Punamullan sävyt ovat useimmiten hyvä väri vaihtoehto suomalaisessa maaseutumaisemassa.

Kasvihuoneet ovat muusta laajasta rakentamisesta poikkeavia. Ne ovat laajoja kokonaisuuksia ja niiden valot näkyvät kauas. Kasvihuoneiden sijaintivaatimukset ovat tarkat valo-olosuhteiden takia. Mahdollisuuksien mukaan kasvihuoneiden paikkaa tulisi miettiä myös maisemallisesta näkökulmasta.

Suurten tuotantorakennusten sijoittelu metsän suojiin kauemmas nykyisestä tilakeskuksesta voi olla myös hyvä vaihtoehto.

Kuva: Rietoon laaja peltoalue kestää hyvin korkeampaa maatalousrakentamista.



Konehallit ja varastot

Tilakeskuksiin on rakennettu paljon uusia konehalleja ja varastotiloja konekannan koon suuretessa. Rakennukset ovat mittakaavaltaan suurempia kuin entiset hallit ja varastot.



Konehallien ja varastojen avulla voidaan täydentää uusien tuotantorakennusten pihapiiriä tai olevaa tilakeskusta. Laajojen peltoaukeiden yhteydessä varastorakennusten sijoittelun suunnittelu on tehtävä huolella ja ne tulisi liittää osaksi tilakeskusta. Pienipiirteisessä ja vaihtelevassa maisematilassa varastorakennukset saadaan istumaan helpommin ympäristöönsä.

Varastoja rakennettaessa tulisi mahdollisuuksien mukaan suosia perinteisen värityksen mukaisia puurakenteisia rakennuksia. Punamullan väriset metallihallit sopivat myös maisemaan. Vältä kaarihalleja.

Energian tuotantoon liittyvä rakentaminen

Uusiutuvien energiamuotojen käytön lisääminen on tärkeää.

Vanajaveden laakson läheisyyteen ei ole suunnitteilla tuulivoimaa.

Maisema-alueen läheisyyteen Merveen on suunnitteilla laaja bioenergiakeskus.

Hakevoimalat ja biokaasulaitokset maatilojen yhteydessä sopeutuvat hyvin maatilojen rakennuskantaan. Hyvä suunnittelu ottaa huomioon olemassa olevan rakennusperinteen. Aurinkokeräimet soveltuvat laajoille katto- tai seinäpinnoille. Laajat pelloille sijoitettavat aurinkovoimalat muuttavat maisemaa. Aurinkokeräimet olisi suositeltavampaa kiinnittää rakennuksiin.

Toiminnallisuus ja tiestö

Ympäristön turvallisuuden tae on toimivat liikennealueet, opastus ja työskentelytilat sekä riittävän leveät ja esteettömät tiet.



Uudet liittymät ja tielinjaukset tehdään toiminnallisuuden ja turvallisuuden näkökulmista, mutta mahdollisuuksien mukaan tulisi miettiä niiden maisemallista vaikutusta. Tie voi helposti muodostaa maisemaan täysin sopimattoman linjan.

Toiminnallisuus ja turvallisuus ratkaisee. Mahdollisuuksien mukaan suunnittele uudet tiet maiseman linjojen mukaisesti.

Jokamiehen oikeuksiin ei kuulu liikkuminen autolla yksityisteillä tai pihapiirien läheisyydessä. Kasvukaudella ei myöskään saa liikkua pelloilla.

Käyttämättömien rakennusten hyödyntäminen

Vanhoissa pihapiireissä on monesti arvokasta tai kunnossa olevaa rakennuskantaa, jolla ei ole enää tähän päivään sopivaa käyttöä tuotantorakennuksena.

Maatalouskäytön loputtua tuotantorakennusta voi hyödyntää monin tavoin muussa elinkeinotoiminnassa tai harrastekäytössä.



Rakennuksen ominaispiirteet ja niiden säilyttäminen tulisivat olla lähtökohtia pohdittaessa uuden käytön soveltuvuutta vanhaan rakennukseen. Näin vain käyttö muuttuu, mutta rakennuksen maisemallinen ja kulttuurinen arvo säilyy.

Uuden käytön mukanaan tuomien teknisten ratkaisujen tulisi sopeutua vanhan rakennuksen ominaispiirteisiin ilman häiritsevää ristiriitaa.

Uusia käyttövaihtoehtoja ja toteutusratkaisuja pohdittaessa kannattaa käyttää sekä rohkeaa mielikuvitusta että tarkkaa harkintaa.

Sivuelinkeinot

Maatiloilla on monesti sivuelinkeinoja, jotka vaativat omia tiloja, kuten esimerkiksi matkailu, suoramyynti ja hyvinvointipalvelut sekä tilojen vuokraus.

Vanajaveden laakossa sivuelinkeinona maatiloilla on mm. hevoskasvatusta, matkailupalveluja, mökkivuokrausta ja pienimuotoista puunjalostusta.



Sivuelinkeinoja varten rakennettavat tilat voivat olla kauempana tilakeskuksista ja ne voivat muodostaa oman talouskeskuksen. Toisaalta olevien ja käyttämättömien rakennusten hyödyntäminen tässä tarkoituksessa on suositeltavaa.

Luo viihtyisiä ja maisemaan sopivia yritysympäristöjä. Tuotteista maisema osaksi yrityksen toimintaa. Hyödynnä maisema-alueen statusta markkinoinnissa.



Rakennettu kulttuuriympäristö, rakennusperintö viittaa sekä konkreettisesti rakennettuun ympäristöön että maankäytön ja rakentamisen historiaan ja tapaan, jolla se on syntynyt. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloineen, pihoista, puistoista sekä erilaisista rakenteista (kuten esim. kadut tai kanavat). Rakennusperintö on pääsääntöisesti synonyymi rakennetulle kulttuuriympäristölle, joskus käsitettä käytetään tarkoittaen erityisesti vanhoja rakennuksia.

RKY-alueet, -tiet ja -kohteet eli valtakunnallisesti merkittävät rakennetut ympäristöt on Museoviraston laatima inventointi. Se on valtioneuvoston päätöksellä otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. RKY-alueet merkitään maakuntakaavoihin ja sitä kautta alempiin kaavatasoihin.

Rakennettaessa valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin, tulee rakentamisen vaikutukset maisemaan ja olevaan rakennuskantaan selvittää erityisen huolellisesti. Pello- ja kyläalueilla rakentaminen tulee sijoittaa olemassa olevien pihapiirien ja metsäsaarekkeiden tuntumaan. Rakennusten ja rakennusryhmien tulee maisemassa muodostaa ehjä kokonaisuus, jossa säilyy rakennusten perinteinen koko- ja sijaintihierarkia sekä julkisivumateriaalien yhtenäisyys ja arvokkaan miljööön eri osat erityispiirteineen.

Kiinteät *muinaisjäännökset* ovat rauhoitettuja muistoja Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Muinaisjäännöksiä suojellee muinaismuistolaki (295/1963). Kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen ilman tämän lain nojalla annettua lupaa on kielletty. Maltan sopimukseen (Tarkistettu Eurooppalainen Yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta, 26/1995) 1.artiklan mukaan arkeologisen perinnön aineksiksi katsotaan kaikki jäännökset ja esineet sekä muut muinaisilta ajoilta periytyvät ihmisen toiminnan jäljet, joita säilyttämällä ja tutkimalla voidaan selvittää ihmiskunnan historiaa ja sen suhdetta luonnonympäristöön ja joiden ensisijaisia tietolähteitä ovat



Kuva: Hattulan Pyhän Ristin kirkko on RKY 2009 alue.

kaivaukset, tutkimukset ja muut ihmiskunnan ja sen ympäristön tutkimusmenetelmät. Arkeologiseen perintöön katsotaan kuuluvaksi rakenteet, rakennelmat, rakennusryhmät, asuinpaikat, irtaimet esineet ja muut muistomerkit sekä niiden ympäristö riippumatta siitä, sijaitsevatko ne maalla vai veden alla.

Alueelle rakennettaessa kannattaa olla jo suunnittelun alkuvaiheessa yhteydessä kunnan lupaviranomaisiin ja museoviranomaisiin, jotta alueen erityis- ja ominaispiirteet otetaan huomioon ja sovitetaan yhteen uudisrakentamisen kanssa



**Hierarkia katoaa, jos
ympärille ei jätetä
tilaa.**

Kulttuuriympäristöjen sisäinen hierarkia

Maaseutumaisema ja perinteinen rakennustapa ovat syntyneet sääty-yhteiskunnassa, jossa ihmisen paikka yhteisössä heijastui myös mahdollisuuksissa omistaa maata, rakentaa tai asua. Maaseudun maisemassa hierarkkisuus näkyy monella tapaa, muun muassa rakennuspaikoissa ja rakennusten koossa. Hierarkia tekee maisemasta ymmärrettävän ja helposti hahmotettavan. Osaamme lukea hierarkkisuuden ansiosta maisemasta, esimerkiksi missä on kartano, maatilan päärakennus, entinen torppa, koulu ja mäkitupalaisen asuma-alue.

- Maisemassa tulisi huomioida, että näiden arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen hierarkia säilyy suhteessa ympäristöön.

Kulttuurimaiseman ajallinen kerroksellisuus

Kulttuuriympäristöissä leimallista on rakennetun ympäristön kulttuurihistoriallinen kerroksellisuus. Maisemassa on havaittavissa miten perinteinen asutus ja elinkeinot ovat muokanneet maisemaa. Osa näistä kerrostumista on yhä näkyvissä. Ajallinen kerroksellisuus antaa maisemasta voimakkaan mielikuvan.

- Vaali ajallista kerroksellisuutta ja mieti tarkkaan uuden kerrostuman merkitys ja vaikutus



Kuva: Hattulan kirkon torni on maamerkki.

Vanajaveden laakson ja Aulangon RKY-alueet

Hattulan keskiaikaiset kartanot ja Lepaan puutarhaopisto

Vanajaveden laakson keskiaikaista rälssiä edustaa merkittävä joukko kartanoita Hattulan alueella. Lahdentaan, Suontaan, Lepaan, Merven ja Vesunnan keskiaikaiset rälssi- ja säterikartanot muodostavat laajan viljelymaiseman Vanajaveden laakson pohjoisosaan. Alueella korostuvat rakennetun ympäristön lisäksi myös historialliset ja maisemalliset arvot.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.
- Kartanoihin ja pappiloihin johtaa usein puukujanne, joka tarvitsee tilaa ympärilleen

Hattulan Pyhän Ristin kirkko

Hattulan Pyhän Ristin kirkko on rakennettu Hurttalanharjun kumpumaiseksi laajenevalle harjanteelle, maisemallisesti merkittävälle paikalle Hattulanselän rantaan. Kirkko on muista keskiaikaisista maaseutukirkoista poiketen rakennettu näkyviltä seinäpinnoiltaan tiilestä. Rautakaudella pysyvän asutuksensa saaneen Hurttalan kylän muinainen keskus on sijainnut kirkon pohjoispuolella. Kirkon länsipuolella avautuu laaja, viljelyksessä oleva laakso Hurttalan ja Parolan välissä. Peltomaisemassa näkyvät hyvin Kalliolan ja Kinnalan tilakeskukset.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.
- Peltoaukea sietää hyvin vähän uutta rakentamis-

ta. Peltomaiseman avoimuus on tärkeä säilyttää.

- Myös kirkon ja vesistön välinen näkymäyhteys säilytettävä.
- Kirkolle johtavia luontaisia liikenneväyliä sekä näkymiä ei tulisi rakentaa umpeen.
- Kirkot vaativat vapaata tilaa ympärilleen.

Mierolan ja Rahkoilan kylät

Mierolan, Rahkoilan ja Ventolan kylät kuvastavat liikenteellisesti merkittävään vesiväylän ja historiallisten tielinjojen leikkauskohtaan keskiajalta nykypäiviin asti muotoutunutta kyläasutusta.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.

Retulansaaren kylä ja viljelymaisema

Retulansaaren muinaisjäännösalue ja tiivis kylätontti muodostavat ainutlaatuisen hyvin säilyneen esihistoriallisen ajan ja keskiajan asutuksesta kertovan kokonaisuuden.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.
- Muinaisjäännösalueet ovat muinaismuistolailla suojeltuja.

Aulangon puisto

Aulanko on yksi maamme tunnetuimmista matkailukohteista ja Aulangon puisto yksi merkittävimmistä puistotaiteen kokonaisuuksista, mittaavin 1800-luvun lopun puutarhataiteen edustaja. Aulangon maisemapuistossa yhdistyvät sekä arkeologiset, kulttuurihistorialliset, maisemalliset että luonnonarvot.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.

Hämeen linna

Hämeen linna on Turun linnan ohella tärkein keskiaikainen linnamme. Linna kuvastaa Hämeen linnan merkitystä Hämeen sotilaallisena, hallinnollisena ja taloudellisena keskuksena keskiajalta alkaen. Hämeen linna liittyy myös maan vankeinhoidon historiaan. Linna sijaitsee Hämeen tärkeimmän vesireitin varrella Vanajaveden kapeikossa, keskellä rautakaudelta asti tiheimmin vakituisesti asuttua Kanta-Hämeen aluetta.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.

Linnan kasarmit

Hämeenlinnan Linnan kasarmit on rakennushistoriallisesti poikkeuksellisen moniulotteinen 1800-luvun ja 1900-luvun alun kasarmialue, joka sijaitsee Hämeen linnan naapurina kaupungin vanhalla paikalla ja muistuttaa Hämeenlinnan tärkeydestä sotilaskeskuksena.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.

Hämeenlinnan Kaupunginpuisto

Hämeenlinnan Kaupunginpuisto, jonka rakennustyöt aloitettiin 1840-luvulla, on varhaisimpia Bürgerpark-tyyppisiä, kaupunkilaisia varten perustettuja puistoja maassamme.

- RKY 2009 -alueiden maankäytön muutokset vaativat aina yhteistyötä Museoviraston kanssa.

Muut Vanajaveden laaksoille tyypilliset kulttuuriympäristöt

Muinaisjäännökset

Vanajaveden laakson ja Aulangon maisemalline alueella on noin 100 kiinteää muinaisjäännöstä, löytöpaikkaa tai muuta kulttuurikohdetta. Kiinteän muinaisjäännöksen ja sen ympäristön luonnon- ja kulttuurimaisema kuuluu arkeologiseen perintöön tärkeänä osana, jolla on merkitystä erityisesti kohteen ymmärrettävyyden kannalta. Muinaisjäännöksen arvo muodostuu monesta tekijästä, joihin kuuluvat mm. ympäristön ja maiseman autenttisuus, kohteen ymmärrettävyys ja kertovuus.

Nykyisessä maisemassa säilyneiden muinaisjäännösten avulla voidaan selvittää maiseman muuttumista vuosisatojen aikana. Linnat ja lin-

Kuva: Hämeen linna on maisemallinen solmukohta ja maamerkki.





Kuva: Aulanko on yksi maamme tunnetuimmista matkailukohteista ja Aulangon puisto yksi merkittävimmistä puistotaiteen kokonaisuuksista, mittavin 1800-luvun lopun puutarhataiteen edustaja.

noitukset ovat myös muinaismuistolaiilla suojeltuja. Maisema-alueilla on runsaasti muinaisjäännöksiä muistona pitkästä asutushistoriasta.

- Muinaisjäännöksiä suojelee muinaismuistolaki (295/1963). Kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen ilman tämän lain nojalla annettua lupaa on kielletty. Kiinteään muinaisjäännökseen kuuluu sellainen maa-alue, joka on tarpeen jäännöksen säilymiseksi sekä jäännöksen laadun ja merkityksen kannalta välttämättömän tilan varaamiseksi sen ympärille.

Vanhat tielinjat ja sillat

Keskiajalta tieverkko alkoi kehittyä ja asutuksen sijainti vaikutti syntyviin tielinjauksiin. Muutamia vanhimpia teitä on säilytetty museoteinä, joita-kin käytetään edelleen paikallisteinä ja monet ovat jääneet laajennusten alle. Nopea autoistuminen 1960-luvulta alkaen muutti maisemaa radikaalisti. Hevosia varten tehdyt tiet eivät riittäneet autoille, ja uusia teitä linjattiin koko maahan, metsiin ja pelloille. Sillat ovat tiemaiseman näkyvimpiä kohteita. Ne ovat myös maiseman solmukohtia, joissa tiivistyvät eri aikakausien liikenteen tarpeet ja tekninen osaaminen.

Vanajaveden laakson maisemallisia solmukohtia ovat Hämeenlinnan rautatiesilta ja Hattulassa Mierolan museosilta.

- Mahdollisten uusien tiehankkeiden yhteydessä tulee huomioida alueen erityispiirteet ja välttää kaavamaisia perusratkaisuja kuten säännönmukais- ta oikomista.

Yhteisölliset paikat

Alueella on toimivia kouluja ja seurojentaloja. Elävä ympäristö tarvitsee maaseudulla yhteisiä

yhteisöllisiä kokoontumispaikkoja. Niiden arvo on monesti toiminnallinen, mutta suuret rakennukset ovat myös maisemallisesti ja rakennus-historiallisesti merkittäviä.

Puutarhat ja puistot

Maaseudun maisemallisesti monimuotoisimpia elementtejä ovat vanhat puistot ja puutarhat. Puutarhakulttuurin leviämistä edisti 1700-luvulla suosittu hyötyajattelu. Puutarhoja viljelivät eri sosiaaliluokat omien tarpeidensa mukaan. Puutarhoja arvostettiin niiden esteettisten ja terveyttä edistävien ominaisuuksien vuoksi. Suomalainen puutarhakulttuuri monipuolistui 1800-luvulla. Puutarhasuunnittelussa otettiin huomioon myös vapaa-ajan toiminnot. Uusissa puutarhatyypeissä yhdistyivät esteettiset, toiminnalliset ja moraaliset arvot. Uusia puutarhatyyppejä edustivat huvila- ja asemapuutarhat, kansanpuistot, laitosympäristöt ja siirtolapuutarhat.

Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema-alueella on useita merkittäviä puistoja. Aulangon puisto ja Hämeenlinnan kaupunginpuisto ovat RKY 2009 statuksen saaneita, kaikille avoimia puistoja. Lahdentaan, Suontaan, Lepaan, Merven ja Vesunnan kartanoympäristöihin kuuluu pitkään viljelyksessä olleet peltoaukeat talouskeskuksiin johtavine puukujanteineen sekä puistot ja laajat puutarhaviljelmät.

- Vanhat puisto- ja puutarha kohteet ovat arvokkaita ajankuvia ja niiden entisöinti ja säilyttäminen kannattaa.

Vanajaveden laakson ja Aulangon kylät

Yleisiä ohjeita kylille:

- avaa näkymiä Vanajavedelle
- säilytä ja korjaa rakennuskantaa
- älä rakenna pellolle tien varteen vaan säilytä avoimet peltomaisemat
- jatka viljelyä ja säilytä peltoalueet
- älä metsitä peltoja
- rakenna myös uutta, täydennysrakentamisen paikat löytyvät perinteisiltä asuinpaikoilta. Rakenna selänteiden rinteille ja reunavyöhykkeille, tiivistä kylärakennetta metsänreunoilla.
- sijoita rakentaminen vanhojen rakennuspaikkojen ja kylätonttien yhteyteen
- säilytä teiden linjaukset
- laidunna luonnonlaitumia ja säilytä niiden avoimuus tai puoliavoimuus
- säilytä ja hoida monilajiset pellon ja metsän reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet
- tuotteista maisema osaksi elinkeinoja, hyödynnä alueen pitkä historia ja vesistön läheisyys
- ole ylpeä kauniista kansallismaisemasta, se on osa alueen identiteettiä

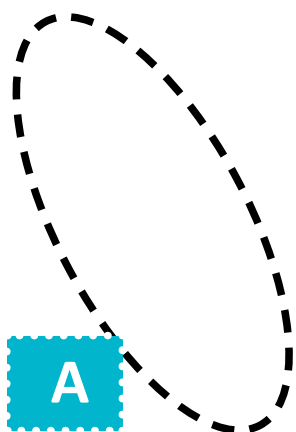
Kaikilla kaavatasoilla tulisi huolehtia, että ratkaisut eivät ole ristiriidassa valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen ympäristöjen ominaispiirteiden kanssa.

Kuva: Metsänkylän kartano on yksi useista Hattulan kartanoista ja Metsänkylän navetta maisemassa erottuva maamerkki.



4 Vanajaveden laakson ja Aulangon maisema hallussa

Osa-alue A



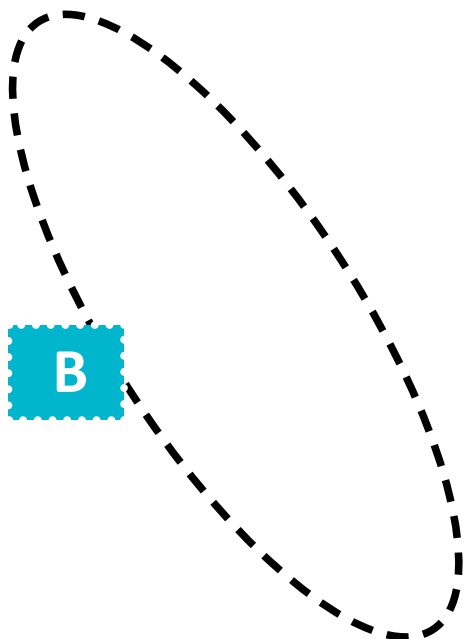
Osa-alue A pitää sisällään Hattulanselän länsirannan viljelysaukeat ja vanhan asutuksen. Alueella on voimassa Hattulan keskeisten alueiden osayleiskaava (2013), joka ohjaa alueen maankäyttöä.

Osa-alueen keskeisiä osia ovat Hurttalan peltoaukea, joka jatkuu aina Katinalan kyläasutukseen asti ja sitä rajaavat Vanajaveden rannalla sijaitseva harjumuodostuma, sekä länsiosassa maisema-alueen ulkopuolella kohoava metsäinen selänne. Hattulan Pyhän Ristin kirkko ja sitä ympäröivä Hurttalan kylä sijaitsevat peltoaukean reunassa harjumuodostelmalla. Peltoaukea on aktiivisessa viljelyksessä ja muutamat näyttävät tilakeskukset sijaitsevat näkyvillä paikoilla viljelyaukean reunoilla. Vanajavesi näkyy vain paikoin ja avoimet vesistönäkymät tulisi pyrkiä säilyttämään.

Osa-alueen merkittävimmät arvot ovat Pyhän Ristin kirkon ja peltoaukean välinen yhteys, sekä vanhan kirkon näkyminen vesille päin. Alhaisten kartano ja Mierolan kylä, vanha silta ja kapeikko huviloineen muodostavat maisemallisen solmukohdan. Hattulan uusi kirkko on maisemassa laajalle näkyvä maamerkki.

Kuva: Hurttalan peltoaukea, takana hämmöttää Parolan keskusta.





Osa-alue B

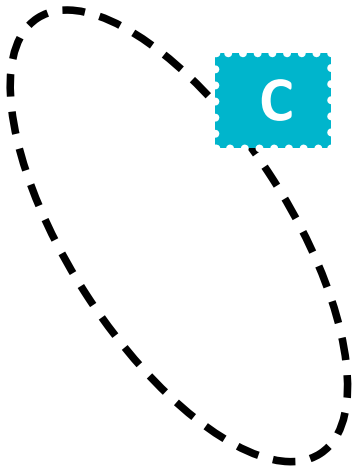
Osa-alue pitää sisällään Merven laajan peltotasangon, Suontaan ja Merven kartanot sekä Tenholan kylän ja kartanon. Maisemarakenne on tällä alueella muusta Vanajaveden laaksosta poikkeava. Peltoaukea muodostaa laajan tasankomaisen maisematilan, joka rajautuu joka suunnassa korkeisiin selänteisiin ja mäkiin. Alueen sisälle jää kuitenkin useita pienipiirteisiäkin kohtia saarekkeiden ja rantavyöhykkeen puuston kautta ja Tenhiälä itsessään on hyvin pienipiirteistä.

Asutus on sijoittunut Merventien varteen, Merven mäkikumpareelle rakentuneelle kylätontille Vanajaveden rantaan sekä rannanmyötäisesti kulkevan Pahakorventien varrelle. Peltoaukea on lähes rakentamaton, ainoastaan Suontaan kartano sekä Pietolan ja Pelto-Vesalan tilat katkaisevat yhtenäiset näkymät. Lisäksi muutama hyväkuntoinen lato on säilynyt maisemassa. Alueella on paljon hevostoimintaa.

Asutus tulisi jatkossakin ohjata nykyisen asutuksen yhteyteen. Pitkät yhtenäiset peltonkymät tulisi säilyttää.

Kuvat: Suontaan kartano, Merven kylän peltoaukeaa sekä Rietoon pienasutusta.





Osa-alue C

Osa-alue C pitää sisällään Hattulanselän itäpuolen ranta-alueet, vanhat kylät ja niiden viljelysalueet. Osa-aluetta leimaa uudisrakentaminen, vanhat kartanot, aktiiviset kylät ja pienipiirteinen maisemarakenne. Alue on yleisilmeeltään rehevä ja metsäinen vaikka peltopinta-ala onkin suhteellisen suuri. Luode-kaakko-suuntaiset moreeniharjanteet ja niiden väliin jäävät savikot muodostavat Pekolasta Rahkoilaan kulkiessa peltojen ja rakennettujen mäkien helminauhan. Maisema on selkeästi suuntautunutta ja tieltä katsottuna nähdäänkin viljelyksistä vain pieni osa. Kartanot eivät näy Metsänkylää lukuunottamatta tielle mutta kartanoiden olemassaolon havaitsee puistomaisista ympäristöistä ja jalopuiden suuresta määrästä.

Alueella on suuri rakentamispaine hyvän sijaintinsa takia. Uudet asuinalueet on rakennettu pitkälti jo aikaisemmin viljelyksestä poistuneille pelloille. Alueella on voimassa oleva Hattulan keskeisten alueiden osayleiskaava, joka ohjaa tulevaa maankäyttöä. Merkittävää olisi säilyttää alueen kulttuurimaiseman hierarkia, kartanoalueille tulisi jättää ympärilleen tilaa, vanhat maatilat eivät saisi jäädä uuden asutuksen puristuksiin ja yhtenäiset viljelyalueet tulisi säilyttää. Hattulan uusi kirkko näkyy maamerkkinä taustalla, samon Aulangon torni. Nämä maamerkit tulisi säilyttää maisemassa. Perinteisiä rakennuspaikkoja valiten täydennysrakentaminen ei riko maisemakuva.

Kuvat: Alueelle on tullut paljon uutta rakentamista, näkymä Aulangon näkötorjasta Pekolan ja Metsänkylän suuntaan.



Osa-alue D

Osa-alue D pitää sisällän Mervenselän ja Lepaanvirran itärannan Vesunnasta aina Tyrvännön Suotaalaan ja Petäykseen. Lepaanvirran ympärillä on kartanoiden keskittymä. Itärannalle sijoittuvat Vesunta, Lepaa ja Lahdentaka. Kartanoiden ja puutarhaopiston lisäksi alueella on lukuisia maatiloja, useita kyliä, Tyrvännön kirkonkylä sekä rannan kesäasutusta.

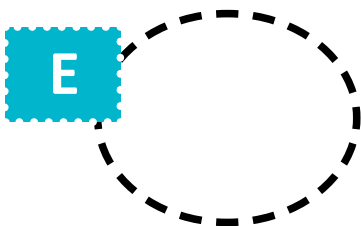
Maisemarakenne on pienipiirteistä ja vaikeammin hahmotettavaa kuin muilla alueilla. Laaksot ja parvena esiintyvät drumliinimäet vaihtelevat mosaiikkimaisesti.

D

Vesistö näkyy vain paikoin alueen läpi kulkevalta kylätieltä. Asutus on sijoittunut nauhamaisesti kylätien varteen tiivistyen aina vanhojen kyläpaikkojen kohdilla. Alueella on paljon mahdollisia uusia rakentamiskoikoja.

Kuvat: Suotaalan kylä ja Tyrvännön kirkko.





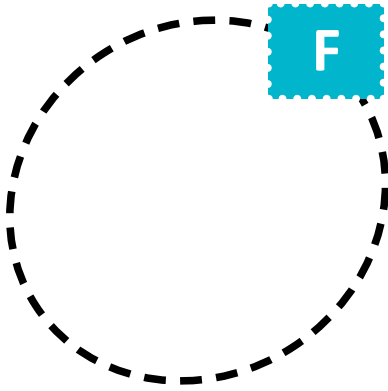
Osa-alue E

Osa-alue F muodstuu Retulansaaresta, joka sijaitsee Vanajaveden itärannalla Tyrvännön kirkonkylän pohjoispuolella. Saaren kulttuurimaisema käsittää kaksi ajallista kerrostumaa, rautakautisen kalmiston ja keskiaikaisen kyläasutuksen. Saaren suuri rautakautinen kalmistoalue käsittää yli sata hautakumpua. Saarelta tunnetaan myös 16 uhrikiveä. Keskiaikainen kylätontti sijaitsee saaren keskellä. Kylätontille johtaa sillalta tiepenger kivisten katajaketojen halki.

Retulansaassa asutus on sijoittunut saaren keskelä olevalle kylätontille. Rannoilla on kesäasutusta.

Kuvat: Retulansaassa on arvokkaita perinnebiotooppeja ja vanhaa rakennuskantaa.





Osa-alue F

Osa-alue F ei ole mukana maankäytön selvityksessä, sillä alueen maankäyttö on hyvin tarkasti ohjattua kaavojen ja arvokkaiden rakennetun kulttuuriympäristön kohteiden takia. Osa-alueella on merkittävät ympäristöt kuten Hämeen linna, Linnan kasarmit, Hämeenlinnan kaupunginpuisto sekä Aulangon ympäristö golf-kenttineen. Alue on matkailullisesti tärkeä ja sitä kehitetään jatkuvasti. Kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti alue on merkittävä.



Kuvat: Aulanko.



LISÄTIETOA ja LÄHTEITÄ

Kirjallisuus:

- *Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alue työryhmän mietintö II.* Ympäristöministeriö, mietintö 66/1992.
- *Hattulan keskeisten alueiden osayleiskaavan selostus, ehdotus II 11.12.2012.* Hattulan kunta.
- Ettanen, S. 2014. *Kiinteistö- ja tilusrakenteen muutokset maaseudun kulttuurimaiseman muokkaajina.* Käyttömaantieteen laitos. Aalto University publication series. Doctoral dissertations 19/2014.
- Heikkilä, T., 2007. *Visuaalinen maisemaseuranta. Kulttuurimaiseman muutosten valokuvadokumentointi.* Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 76, Helsinki.
- Huuhka, S. 2012. *Kotiin maalle? Hämeenlinnan maaseudulle!* Kehittämiskeskus Oy Häme. Hämeenlinnan seudun kyläkaavoitushanke.
- *Kansallismaisema.* Toim. Mansikka, M., Heikkilä, T. & Strandell C., Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Vantaa, 1993.
- Kivinen, T. 2005. *Maatilan talouskeskuksen toiminnallinen ja maisemallinen suunnittelu.* MTT:n selvityksiä 87. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.
- Komulainen, M. 2012. *Metsä maisemassa – suunnittelu ja hoito.* Metsäkustannus. Helsinki.
- Koski, K. 2011: *Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet - Ehdotus Kanta-Hämeen ja Päijät-Hämeen valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi.* Hämeen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi 2011. Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, 2011.
- Kuisma, J., Peltonen, T. 2002. *Kyläsuunnittelun opas – miten kehitämme ja kaavoitamme kyläämme 2000-luvulla.* PS-kustannus WS Bookwell Oy. Porvoo.
- *Kulttuuriympäristö ympäristövaikutusten arvioinnissa - opas pohjoismaiseen käytäntöön.* 2002. Pohjoismaiden ministerineuvosto. Kööpenhamina.
- Lounatvuori, I. ja Putkonen, L. 2001. *Rakennusperintömme - kulttuuriympäristön käsikirja.* Ympäristöministeriö, Museovirasto ja Rakennustieto Oy. Hämeenlinna.
- Luostarinen M., Yli-Viikari, A. 1997. *Maaseudun kulttuurimaisema.* Suomen ympäristökeskus. Maatalouden tutkimuskeskus. Sulkava.
- *Maisemaan ja kulttuuriympäristöön kohdistuvien vaikutusten arviointiselvitys.* Hattulan kunta. Ramboll Finland Oy, 17.2.2011.
- *Maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys. Hattulan keskeisten alueiden osayleiskaava ja asemakaavojen ajantasaistaminen.* Ramboll Finland Oy, 16.6.2009.
- *Maisemanhoito. Maisema-alue työryhmän mietintö I.* Ympäristöministeriö, mietintö 66/1992.
- Mikkola, M., Jutila, H., Putkonen, L. & Seppälä, S.-L. 2001. *Vanajaveden laakson maisema, esihistoria, rakennettu kulttuuriympäristö ja luonto.* Alueelliset ympäristöjulkaisut 245. Hämeen Ympäristökeskus. Hämeenlinna.
- Niemi, J. Aarrevaara, E. Kivinen, T. ja Metsälä, H. 2005. *Maatalouden suuret rakennukset.* Ikaalisten käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen julkaisu 1/2005.
- Panu, J. 1998. *Maisemarakenteen ja taajamarakenteen yhteensovittaminen.* Suomen ympäristö 264. Ympäristöministeriö.
- *Petäyksen ranta-asemakaavan muutos ja laajennus – Maisemaselvitys.* Arkkitehtitoimisto Neva Oy, 18.9.2013

- Putkonen L. & Ivars M. 2003. *Kyliä ja kortteleita – Hämeenlinnan ja Hattulan rakennuskulttuuriselvitys*. Hattulan kunta, Hämeenlinnan kaupunki. Hämeenlinna.
- Putkonen L., Kaunisharju K & Seppänen M. 2003. *Rakennettu Häme – Maakunnallisesti arvokas rakennusperintö*. Hämeen liitto. Hämeenlinna.
- Rönkkö, E., Jaatinen, A. ja Seppänen, R. 2013. *Tuotantorakennusten uusiokäyttö maaseudulla*. Maaseutuverkoston esite. Maaseutuverkosto.
- Seppälä, A-L. (Toim.) 2013. *Maisemaselvitys. Tietoa maisemasta ja suuntaviivoja suunnittelun tueksi*. Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Opas 9/2013.
- Simons, T., Ahlqvist, R. ja Haila, Y. 1972. *Kestääkö maisema?* Uudenmaan seutukaavaliitot Kirjapaino Multor. Helsinki.
- Somerpalo, S. ja Luppi, P. 2003. *Hämeen maakunnallinen maisemaselvitys*. Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus, Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeen liiton julkaisu II:190 Vaikutusten arviointi kaavoituksessa. 2006. Ympäristöhallinnon ohjeita 10/2006, Rakennettu ympäristö, ympäristöministeriö.
- *Vaikutusten arviointi kaavoituksessa*. 2006. Ympäristöhallinnon ohjeita 10/2006, Rakennettu ympäristö, ympäristöministeriö.
- Virtanen, P.V. & Rautiainen, J. & Salmi, A., 1978. *Maaseutuasuutuksen rakenteesta Suomessa*, TKK:n kiinteistö- ja yhdyskuntatekniikan laitoksen julkaisu B 18, Otaniemi.
- Wiiala, A. 1969. *Maankäyttö ja yhteiskunta*. Vammala.

Muut lähteet:

- Hattulan kunta, kommentit ja lisätiedot.Tapaaminen 29.9.2015.
- <http://www.finlex.fi/fi/> Luettu 10.11.2015
- <http://www.hattula.fi/palvelut/tekninen-toimi/yhdyskuntasuunnittelu/kaavoitus>. Luettu 10.11.2015
- <http://www.maaseutumaisemat.fi/>. Luettu 3.9.2015.
- <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2010/mwp165.pdf>. Luettu 10.11.2015
- Senaatinakartta: <http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action?kuvailuTaso=SARJA&avaIn=137171.KA> Luettu 3.9.2015
- http://tapio.fi/wp-content/uploads/2015/06/Metsanhoidon_suositukses_ver3_net_1709141.pdf. Luettu 10.11.2015
- http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Maankayton_suunnittelujarjestelma. Luettu 3.9.2015
- http://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet. Luettu 3.9.2015.
- <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Kansallismaisemat>. Luettu 9.10.2015.





